

WILDE JÁNOS CSALÁDJÁNAK ÍRT
LEVELEI 1920–1921¹**Wilde János – Wilde Margitnak, Bécs, 1920. június 17–19.²**

Szerda d. u. 5.

Drága jó Otthoniak, – íme már itt vagyok. Mikulának³ is, Ernestónak is látogatója van, s így én egyedül ülök a kis udvari szobában, ahová ki-kiszökik hol az egyik, hol a másik. Drága barátaim. Ernesto nyitott ajtót, egy csöppet sem volt meglepve, csak annyit mondott: endlich⁴ – onnan kezdve arra gondolt, hogy fog Mikula örülni. Mi[kulá]nak bizony könnyű szökött a szemébe. Ilyen az öröm tiszta emberek közt.

Az utazás teljes rendben folyt. A passportokat már Kelenföldnél összeszedte egy magyar és osztrák detektív (az utóbbi 10 K taksát is kért, elvitte a magyar 2 koronásaimat) és már Győr előtt visszaadták láttamozva. A vám- és pénzvizsgálat is megvolt mindjárt Pest után – mindkettő csak formalitás. 1/2 4 után érkezett a vonat, 1/2 5-kor már itt voltam; villanyoson magam hoztam a csomagot.

Az idő Bruck óta hűvös, esős, de a villanyos út alatt éppen elállott az eső. Jó lesz, ha így marad, és nem kezdődik hamarosan a kánikula.

Nem tudom, Munisika ideges volt-e délelőtt – nagyon kérem Mindhármukat, kúrálják nagyon magukat, hogy a háborúnak ezt a végső étagpját is egészségben tudják túlélni. (1. kép) Én mindig csak azt kívánom, hogy az egészségünket tarthassuk meg, az egyéb minékünk sose volt fontos. És Munisika is, ugye hogyha látja, hogy mi megvagyunk anélkül, hogy fájna az, amit elvesznek tőlünk, nem fog idegeskedni, nyugodt lesz, és ezzel viszont minket tesz boldoggá. Dudó pihenjen mindig, ha szabadidőhöz jut, csak a föltétlenül szükséges utakat tegye meg és aludjon benn az én

¹ Kéziratból kiolvastva és jegyzetekkel ellátta Bardoly István (Forster Központ), válogatta és szerkesztette Markója Csilla (MTA BTK Művészettörténeti Intézet). A külön jegyzettel el nem látott személyeket egyelőre nem sikerült azonosítani, az ismétlődő becenevek az első előfordulási helyükön vannak feloldva és névmutatóból is kereshetőek. A sűrűn előforduló, visszatérő nevek feloldását ld. első előfordulási helyükön, az Enigma előző (no. 83.) számának Wilde-levelközlésében: Wilde János családjának írt levelei (1915-1917). Rövidítésjegyzék a haramadik kötet végén.

² MNG Adattár, 20151/1979/31/5. – Feladó: E. von Garger. Wien IX. Währingerstrasse 26. Levél, rajta más kézzel: 1920. VI. 18–20. Wien.

³ Ernst von Garger (Ernesto) és felesége, Camilla Zeugswetter (Mikula, Nickchen).

⁴ Végre.

1. Ferenczy Béni: Wilde Richárdné.
1929. Átm.: 12,2 cm. Ltsz.: 70.26-P.
© Budapest, Szépművészeti Múzeum -
Magyar Nemzeti Galéria

díványomon, ott mégis tűrhetőbb az éjszaka. Tyumpika kúrálja ki haladéktalanul a meghűlését, aludjon, sétáljon és olvasson, amennyit csak lehet, most nem kell szegénykének egy ideig harisnyát vásárolni.

Nem jutott még semmi eszembe, amit otthon hagytam volna, de hiszen még egészen otthon is élek, gondolatban mindenképpen. Ez nem is lehet, nem is lesz másképpen.

Szeretném ezt a levelet mindjárt postára adni, Mikula és Ernesto még el vannak foglalva a látogatókkal - (Most jött be Ernesto egy csésze teával és két szelet lekváros bejglivel). - Ezer csókot küld a drága jó Otthoniaknak

Bundsi.

Csütörtök d. u.

Tegnap mégsem adhattam már föl sem levelet, sem táviratot, mert megtudtam, hogy a postát már 5-kor zárják. Az uzsonna folytatására aztán mégis be kellett mennem.

Péntek reggel

Drága jó Otthoniak, lám még tegnap sem fejeződött be a levél. Annyira nem vagyok egylőre ura az időmnek, hogy az egész napom elröpül, mielőtt valami tennivalóhoz hozzájutnék. Ernesto most elment Dvořákhöz igazolványért számomra, azalatt én írok és szaladok földadni. Nagyon hűvös idő van, eső nélkül, úgy aludtam mindkét éjjel mint a bunda. Jól élek különben is - tömnek, mint egy malacot. Az első este meg tegnap délben itthon ettünk együtt, tegnap Juliskánál⁵ uzsonnáztam és vacsoráztam (hazulról kapott két óriás pakkot), mert Ernestóéknak kiosztási napjuk volt. Borzasztó érdekes ez a dolog. Mikula óriási pénzeszegek fölött rendelkezik teljesen bizalmi alapon. Akinek ad valamit, az aláír egy nyugtát és ezzel rendben. A középosztálytól jönnek hozzá szegény emberek (tanárok stb.) személyes ismerősök révén, és ő rögtön ad.

Olyan áldott jó teremtés. Az, hogy velem is jót tehet, csak öröm neki. Igen nagy úr vagyok. A saját ágyát és szobáját adta nekem, mert a kicsi, amelyik az enyém lett volna, tele van Liebesgabékkal,⁶ egylőre ő alszik ott. Ernesto csinált egy pár fölvételt

⁵ Gyárfás Júlia, Wilde későbbi felesége.

Mikuláról, majd küldök belőlük. Mit tesz a nyomor, én mindig azt hittem, hogy sokkal idősebb E[rnesto]-nál, holott 3 évvel fiatalabb. Igaz, most hogy visszanyerte félig-meddig a régi külsejét, úgy megváltozott, hogy alig ismerni rá. Nagyon-nagyon szeretik egymást.

Ernesto is hatalmasat változott. Kövér, széles és erős. A wachau kirándulásról még le van sülvé. Mert így megerősödött, kezdhették Mik[ula] egy Entwöhnungskúrát⁷ az ő tudta nélkül. Az orvosságába fokozatosan mindig több vizet kever; 3 hónap alatt így annyira jutott, hogy most már 2/3 víz és csak a többi az oldat. Ez azután objektíve nagyon sokat segített, viszont időről-időre jön egy Rückschlag,⁸ mikor E[rnesto] gyanakodni kezd, vagy kétségbeesik, hogy már a mérge sem segít neki. Mikor megjöttem, akkor már 2 napja tartott egy ilyen periódus, ma már azonban láthatólag nyugodtabb és vidámabb.

A disszertációja⁹ - 2 hatalmas kötet fotók nélkül - még Strig[owski]nál van, ő még nem volt ott megsüregtetni. Dvořák nagyon jó, maga elment Strigóhoz és Reisch-chez megdolgozni őket E[rnesto] érdekében, úgy, hogy mikor E[rnesto] Reischnél megjelent, az avval fogadta, hogy *megtilt* neki mindennemű készülést. Talán hozzám sem lesz rosszabb Dv[ořák]. Benesch Svédországban van és állítólag nagyon boldogtalan.

Nagyon sok üdvözetet küldenek haza Mikula, Ernesto és Juliska.

Én türelmetlenül várom, érkezik-e még vasárnapig levél hazulról, az enyémnek is addig kell odaérnie. A bojkott úgy látszik, mégis meglesz, de a személyforgalom beszüntetése nélkül. Így tovább is lesz még mód híreket küldeni, főleg Juliska útján, akinek mindig jönnek-mennek rokonai vagy ismerősei.

Csókolom a drága Otthoniakat ezerszer és kérem, legyenek egészen nyugodtak miattam.

Isten Velük!

Bundos.

Wilde János - Wilde Margitnak, Bécs, 1920. június 27.¹⁰

Júl. 27. - Drága jó Otthoniak, örült galoppban írom Juliskánál ezt a levelet, van remény, hogy eljut Pestre. Ma egy hete megkaptam az Otthoniak levelét, nem tudom az enyém megjött-e még. Most röviden beszámolok. Juliskával a múlt szombaton eljártunk a rendőrségen, fogok kapni Aufenbew-t ha nem is „bis auf Widerruf”,¹¹ de legalább pár hónapra. Mikulának is van egy nagyon lekötözött

⁶ Szeretetadományokkal.

⁷ Elvonókúra.

⁸ Visszaesés.

⁹ Disszertációját Max Dvořákhöz írta 1920-ban: *Untersuchungen über deutsch-gotische Plastik*. - Josef Strzygowski.

¹⁰ MNG Adattár, 20151/1979/31/3. - Levél, rajta más kéz írásával: 2./ 1920. júl. 1.

¹¹ Tartózkodási engedély, ha nem is visszavonásig.

ismerőse a rendőrségen, akit már én is ismerek, az elvégzi majd később a meghosszabbítást. – Hétfőn reggel hívatott Dvořák magához. Leírhatatlanul kedves volt. Mindent ígért magától, ennek fejében csak azt kérte, hogy teljesen bízam rá magam az ő vezetésére. Így már szerdán estére megint berendelt, hogy megismerkedjem egy barátjával, egy Khuen¹² gróffal, aki már korábban is tett fontos lépéseket az érdekcumben. (Erről majd később.) Dv[orák] megállapodott vele abban, hogy én elmegyek egyelőre a grófhhoz a morvaországi birtokára művészettörténetet tanítani (a gróf 40 éves és lázasan érdeklődik) és egy 8000 kötetes könyvtárát rendbe hozni – ebbe kellett beleegyeznem. Dv[orák] azt mondja, mindenekelőtt ki kell pihennem magam és meg kell híznom, mielőtt ősszel megkezdénem itt a munkát (Valószínűleg a „Jahrbuch”¹³ szerkesztőségébe fogok belépni, ~~de erről még ne tessék otthon beszélni~~). Most úgy áll a dolog, hogy zsebemben a gróf levele, melyben „megállapodásunk szerint” meghív magához könyvtáros állásra, és várom a General Konservatornak¹⁴ egy hivatalos felszólítását – mindkettő az útlevelhez fog kelleni. Ha az meglesz, valószínűleg már Juli elsején elutazom, hogy szeptemberben legkésőbb visszajöhessenek. A gróf elragadóan kedves.

Ez az egyik újság. (Megjegyzem, hogy Dv[orák] szerető gondoskodása minden várakozáson felül áll – abszolúte bízhatom benne.) Ernesto letette tegnap d. e. a főszigorlatot kitüntetéssel. Képzeltetitek szegény, drága Mikula örömét. Erről persze nagyon bőven kellene írnom (az előzményekről is), de most nem lehet. Nagy örömem, hogy sokban hozzájárulhattam ahhoz, hogy ez megtörténjen. Ezután más világ lesz a Währingerstrassén. – Mikula és Ernesto hozzám való jóságára nincsenek szavak.

Nem megyek még sehova, csak Swob[odá]nál voltam egyszer vacsorán (ő szintén nagyon kedves), Kokoschkával¹⁵ együtt, ami nagyon érdekes volt. A magyarok közül senkit, de senkit nem láttam. (Az egyetlen Tihanyi¹⁶ fogott el egyszer egy utcán, de azt mondtam neki, hogy másnap utazom vissza.) Pihenni akarok mindenekelőtt.

¹² Gr. Karl Khuen-Belasi [Khuen-Lützow] (1879–1963) 1888–1896 között a bécsi Theresianum növendéke volt, majd jogi doktorátust szerzett a bécsi egyetemen. 1924-ben Budapesten vette feleségül Nora Sarah Karola von Lützowot, Biba grófnőt (1891–1945), aki 1921-ben elvált férjétől, gr. Draskovich Ivántól (Ivan Rudolf Draskovich de Trakostján), de az egyházi engedélyt csak évek múlva sikerült frigyükhöz megszerezni. Khuen-Belasi Max Dvořák egyik legjobb barátja volt, az ő grusbachi (Hrušovany nad Jevišovkou) kastélyában (amelyet többek között Alfons Mucha 1882-ben készült művei díszítenek) érte a halál. Végrendeletében Khuen-Belasit nevezte meg kiskorú gyermekei gyámjává. Wilde Dvořák révén ismerkedett meg vele és Biba grófnővel, és bennük nagyvonalú pártfogóra lett.

¹³ A *Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte* megindításáról, illetve a korábbi évkönyvek folytatásáról van szó. A No 1. (1921/1922) végül csak 1923-ban jelent meg, olyan rangos szerzők írásaival, mint Erwin Panofsky, Dagobert Frey, Karl Mannheim, Anny E. Popp, Otto Benesch és Max Dvořák.

¹⁴ Josef Weingartner (1885–1957) pap, művészettörténész és teológus. 1920-tól a Bundesdenkmalamt Generalkonservatora volt.

¹⁵ Oskar Kokoschka (1886–1980) festőművész.

¹⁶ Tihanyi Lajos (1885–1938) festőművész, a Nyolcak művészcsoport tagja. A Tanácsköztársaság után emigrált. Bécsben, majd Berlinben élt, 1924-ben Párizsban telepedett le.

Részt veszek a Mikula jótékonyági akciójában, na ez érdekel.

Drága Otthoniak, tíz napja nincs hírem hazulról, így persze fokozott intenzitással gondolkodom mindig haza, hogy lehetnek. Vigyázzanak nagyon az egészségre!

Elfelejtettem írni: Mikula maga főz, és kitűnően és bőségesen kosztolok nála.

Két kérésem van Dudóhoz. 1.) Vigye el a mellékelt levelet Mancihoz.¹⁷ 2.) Menjen el a Grill könyvkereskedésbe és kérdezze meg Gergely¹⁸ üzletvezetőt nevemben, hogy mi lett a Juliskának feladott 3000 K sorsa. Ide nem jött meg, ez pedig nagy baj, mert J[uliska] haza nem írhatja meg, hogy N[oémi]nak¹⁹ adta kölcsön, és így apró kölcsönökből kell élnie. Ha még nem küldte volna el G[ergely], próbálja meg Dudó felutaltatni az Angol osztrák bank útján. Ez ugyan most aligha lehetséges, de talán G[ergely] tud más utat. Neki meg lehet mondani, miről van szó, hogy milyen fontos, hogy ez a pénz itt legyen végre. Juliska címe: VIII. Strozsigasse 1. Tür 12a.

Kálmánt²⁰ és Mancit számtalanszor üdvözlöm, folyton gondolkodom rájuk.

Én a pénzemet az alacsony kurzus miatt nem váltottam át, hanem M[jikulá]nál deponáltam és egyelőre tőle kapok költőpénzt. Eddig az én 110 K-mon kívül csak további 100 fogyott még, amiből 65 K. kellett a rendőrségre, 25 K-án könyvet vettem. Ernestó tegnapi ünnepére 30 K, egy üveg brillantin, a többi villanyos, kapupénz, fürdő, posta. Spórolok, amennyire lehet.

Drága Otthoniak, nem írhatok tovább, ezer csókot küld haza Bu.

Ernestóék nem tudják, hogy írhatok, így az ő üzenetük sajnos hiányzik.

Gyárfás Júlia – Wilde Margitnak, Bécs, 1920. július 8.²¹

Wien, 1920. VII/8.

Kedves jó Margit!

E pillanatban kínálkozott alkalmam levelet küldeni Pestre, de csak egy pár pillanatom van írásra, és így bocsássa meg sietségemet. Nem tudom kaptak-e már postát? Jancsi múlt hét szombatján utazott el Bécsből. A levelet nekem fogja küldeni, és én a francia missió útján fogom továbbítani azokat. A levelet én a Maga címére küldöm. Ha postát akar küldeni Jancsinak, úgy lépjen érintkezésbe húgommal, aki mindig elküldheti nekem, mert 3-szor hetenként jön francia kurír Pestről ide. Ott-

¹⁷ Lessner Manó.

¹⁸ A Grill könyvkereskedés a Dorotya u. 2. alatt volt s Gergely Róbert vezette.

¹⁹ Ferenczy Noémi (1890–1957) gobelinművész; Ferenczy Béni ikertestvére. A párizsi Manufactures de Gobleins-ben tanult 1911-től. 1919–1932 között Nagybányán, Bukarestben és Brassóban élt, majd Budapestre költözött. 1923 tavaszán férjhez ment Krizsán Sándor újságíróhoz, akitől 1929-ben elvált.

²⁰ Pogány Kálmán.

²¹ MNG Adattár, 20151/1979/31/4. – Levél, rajta más kézzel: 3/ Ér. 1920. VII. 12. hétfő. – A borítékon Gyárfás Júlia írásával: „Wien, 1920. VII/8. Kedves jó Margit! E pillanatban kínálkozott alkalmam levelet küldenem.”

hon nálam nem tudják, hogy Jancsi itt van, jobban mondván, volt, csak azt tudják Loncától, hogy elutazott Pestről. Így, ha Maga nekem címezi a levelet, ezt esetleg úgy lehetne feltüntetni, hogy Jancsi levelét továbbítja számomra, és Jancsi FB²² szobrász barátjánál van.

Bocsásson meg, hogy látszólag ilyen tolakodóan beszélek bele dolgaikba, de tudom, hogy egyébként lehetetlen a postai küldés és kapás, és már Jancsi megkért a közvetítésre.

Nagyon boldoggá tenne, ha nekem is írna néhány sort Magáról és édesanyjukról, kedves jó Margit.

Ferit is üdvözlöm sokszor.

Címem: Julia Gyárfás Wien VIII. Strozzigasse 1. Tür 15 a.

Wilde János – Wilde Margitnak, Grusbach, 1920. július 20.²³

Grusbach in Mähren
Emmahof, 1920. júl. 20.

Drága jó Otthoniak, sietve megint csak néhány sort expedálni Juliskának, talán ő el tudja majd juttatni valahogy Pestre. Persze borzasztóan hiányzik az otthoni híradás. Éppen ma egy hónapja, hogy az első és utolsó levelüket kaptam, másnap kezdődött a bojkott és pász... Én azóta egyszer írtam csak, nem tudom azt megkapták-e. Remélem, nincsen otthon semmi komoly baj – én nem vagyok nyugtalan, de mégis egy teljes hónap igen nagy idő, még a háborúban is az volt. Na, ha a bojkottnak vége, majd kilevelezzük magunkat!

Már harmadik hete vagyok itt, mint Dr. Karl Graf Khuen-Belasi (a volt magyar miniszterelnök unokaöccse, nőtlen, ca. 40 éves) vendége és művészettörténeti oktatója, és mondhatom, kitűnően érzem magam. Egy gyönyörű parkos kastélyban lakom (erdő közepén), barátságos, finom úriemberek közt, akik teljesen tiszteletben tudják tartani az emberi függetlenséget. A lekötöttségem annyi, hogyha a gróf itthon van, esténként együtt olvasunk vagy beszélgetünk művészettörténetről, ami dilettáns

²² Ferenczy Béni (1890–1967) szobrászművész, Wilde János bensőséges barátja, akivel a Szépművészeti Múzeumban ismerkedtek meg és barátkoztak össze (*Ferenczy Béni életrajzi vallomása*. Lejegyezte: Soós Gyula. MTA BTK Művészettörténeti Intézet, Adattár, MKCS-C-I-476). A Tanácsköztársaság bukása után Nagybányára ment Ferenczy Noémivel, ahol édesanyjuk, Fialka Olga is lakott. Itt részt vett az első romániai általános sztrájk szervezésében. Letartóztatják és Szilágysomlyóra, majd Kolozsvárra deportálják. „Csak egy napig volt fogva Kolozsvárt, akkor egy ismerős tiszt kiszabadította, ő pedig 3 másik magyarral mindjárt megszökött Kassára [...] ott szereztek cseh papírokat s azzal jöttek tovább”. Wilde János – Wilde Ferencnek, 1920. november 29. Innen szökött Csehszlovákiába, a Pozsony melletti Rózsahegyre, majd Bécsbe költözött.

²³ MNG Adattár, 20151/1979/31/1. – Levél, rajta más kézzel: 4./ Érk. 920. VII/28. szerda Gbach. A boríték hátoldalán: kilencágú korona és C. K. – Ugyanabban a borítékban: Gyárfás Júlia levele Wilde Margitnak.

kedvtelése a grófnak, aki különben meglepően művelt, okos ember, Dvořáknak tanítványa és legnagyobb tisztelője. (Dv[orák] az idén februárban az egész családjával 2 hétig volt itt vendége.) Monarchista bolsevikinek nevezi magát, ami annyi tesz, hogy nagy vagyona dacára kapitalizmus ellenes. Kultúra terén pedig ultramodern. A könyvtárában – 8000 kötet! – többek közt 2 példányban találtam meg a *Theorie des Romanst*.²⁴ Minden tekintetben a legszabadabban nyilvánított előtte véleményt, és mindig nagyon érdekli az, amit mondok. A művészetben lelkes híve Kokoschkának, ami sokkal többet jelent, mintha nálunk Ady híve volna. Írtam már, hogyan kerültem hozzá. Dv[orák] még újév táján megkérte, hogy interveniáljon²⁵ otthon az én érdekemben. Ezt ő, miután a bécsi angol misszió útján megtudta, hogy betegen a Hor. u. 26. alatt tartózkodom, olyan kitartással végezte hónapokon át, hogy az valósággal bámulatos. A titkár megmutatta pl. a válaszokat, amelyeket pl. Kövess,²⁶ Dani,²⁷ Ullmann Adolf²⁸ stb. küldtek a leveleire. S ez mind őrült komplikáltan menő küldöncök útján, egyszer meg is büntették miattam levélcsempészés miatt. Valahányszor kapott valami hírt, azt rögtön Dv[orák]nak is megírta. Nem furcsa ez?

A főpont ebben is Dvořák. Leírhatatlan, hogy milyen kedvesen fogadott. Azt mondta, áldja a két magyar forradalmat, mert azok visszajuttattak engem hozzá. Nagyon jól esett neki, bár számított erre, hogy én olyan foglalkozást kértem tőle, mely tisztán tudományos és főleg a műkereskedéshez semmi köze. Az utóbbi tekintetben neki is szomorú dolgokat kellett megélnie. Egyébként egyáltalában már készen tartott számomra, mindjárt az első találkozásnál beszélt róla és még az elutazásom előtt (júl. 3-án utaztam ide) fix formában közölte is velem. Az új évtől kezdve az általa eddig kiadott *Jahrbuch* új formában és új tartalommal, mint negyedéves folyóirat fog megjelenni. Ő lesz a kiadója, lesz két szerkesztő, Tietze (már professzor) és Frey²⁹ (műegyetemi magántanár), és én leszek a szerkesztőségi titkár, tehát, mint Dv[orák] mondja – a tulajdonképpeni szerkesztő, mert nekik nem lesz idejük állandóan foglalkozni a lappal. Az állás még meg nem állapított összegű tiszteletdíjjal jár és a működése szept. 1-én fog kezdődni. Az évkönyvbe beleolvad a régi *Kunstgesch. Anzeiger* is, az egésznek pedig az lesz a programja, hogy a műtört. összefüggését a többi szellemtudományokkal ápolja. Ez külön megtisztelő megbízás: enyém lesz a

²⁴ Georg Lukács: *Die Theorie des Romans*. Berlin, 1916.

²⁵ Járjon közben.

²⁶ Kövessházi Kövess Hermann (1854–1924) cs. és kir. tábornagy.

²⁷ Valószínűleg Dáni Balázs (1864–1944) gyalogsági tábornok, vagy öccse Dáni Béla (1868–1921) altábornagy.

²⁸ Br. Ullmann Adolf (1857–1925) közgazdász, az Országos Iparegyesület elnöke.

²⁹ Dagobert Frey (1883–1962) építész, művészettörténész. A bécsi Technische Hochschule elvégzése után művészettörténetet tanult és Max Dvořáknál doktorált 1916-ban. 1914-től tanított a Technische Hochschulén. 1918-tól a bécsi egyetem tanára, illetve 1931-től a boroszlói (Wroclaw) egyetem művészettörténet professzora lett. 1924-től az ő irányításával készültek és jelentek meg az osztrák műemléki topográfiaiak. 1945-ben visszatért Ausztriába s műemlékvédelmi munkákkal foglalkozott 1951-ig, amikor is meghívták Stuttgartba professzornak.

„Philosophische Grenzgebiete” rovat. – Így munkám lesz már őszre. Nemrég kaptam azonkívül felszólítást Tietze feleségétől³⁰ egy füzet megírására az ősszel meginduló „Holländische Kunstbücher” (az „Österr. Kb.”³¹ pendantja) számára, melynek első füzetét Dvořák és Baldass írják. Még nem határoztam, vállalom-e, mindenesetre fényes honoráriumot ígérnek (75 h. forint ívenként). Nem határoztam afelől sem, hogy a disszertációt átdolgozom-e. Majd mindezt meglátom ősszel. Egyelőre pihenni és hízni akarok – ami elég jól indul is. Itt dúskálhatok a tejben, vajban, mézben, gyümölcsben. A környék roppant barátságos, nagyokat sétálok, minthogy az egész napom szabad. Voltam egy napig Znaimban, a brünni Generalkonservator³² (volt Dv[orák] tanítvány) kalauzolásával és igen szép dolgokat láttam. Egyébként olvasok, vagy fürdök. Van itt az erdőben egy 500 méter széles gyönyörű tó fürdőházzal. – Mindezek mellett azonban folyton a drága Otthoniakra gondolok. Hogyha Marcika vagy Dudó itt lehetne! Olyan nagyon szeretnék legalább a vajból hazaküldeni a Munisikának, vagy a cukorból (az uradalomhoz tartozik a volt monarchia egyik legnagyobb cukorgyára), melyből én reggelihez és uzsonnához 25–25 kockát kapok! Szégyenlem eltenni, ami megmarad, különben már volna egy-két kilóm. – Írjanak meg mindent pontosan, hogy vannak otthon, írjanak mindenkiről, aki jó ember – én mindnyájukat szívből üdvözlöm. Kérem Jancsika³³ pontos címét.

Munisikának nem hiányzik-e a Kibundsi, nekem nagyon hiányzik a Munisika, éppúgy a Jó nénye és a Dudó is. Isten áldja meg Mindhármukat, forró szeretettel számtalan csókot küld

Bundsi

Gyárfás Júlia – Wilde Margitnak, Bécs, 1920. július 21.

Wien, 1920. VII. 21.

Kedves Margit!

Újra írok, mert egy újabb, a Maga számára talán alkalmasabb posta küldési mód kínálkozik. A levelet Dr. Häutler Géza,³⁴ Wien, Grand Hotel számára kell címezni, és Pesten a Magyar Jelzálog Hitelbankban, Nádor utca, azt hiszem 7, leadni. A belső borítékra kérem írja az én címemet, és én továbbíthatom Jancsinak. Így a levél a bank kurír útján jut fel Bécsbe. – Nem tudom J[ancsi] írt-e már? Ha nem, úgy Swobodától úgy hallom, hogy nagyon jól érzi magát.

³⁰ Erica Tietze-Conrat.

³¹ A sorozat *Meisterwerke der Kunst in Holland* címmel jelent meg a Hölzel Verlag kiadásában. – Az *Österreichische Kunstbücher* sorozat a Hölzel, illetve a Filser Verlag kiadásában jelent meg.

³² Eugen Dostal (1889–1943) művészettörténész. 1914-ben doktorált Max Dvořáknál.

³³ Személyét nem sikerült azonosítani. A Wilde család barátja, neve többször is előfordul a levelekben.

³⁴ Häutler Géza (1883–?) közgazdász, a Pénzüntezeti Tisztviselők Országos Egyesületének titkára, 1920-ban a Magyar Jelzálog Hitelbank igazgatóhelyettese.

Mindannyiukat szívből üdvözlöm

Juliska

Wilde János – Wilde Ferencnek, Grusbach, 1920. augusztus 11.³⁵

Aug. 11.

Drága jó Otthoniak, egyelőre csak ezt a pár sort küldöm – futárral azonban Bécsig –, a folytatást pedig azonnal megkezdem írni, hogy a legközelebbi alkalommal már rendes levelet kapjanak. Szombaton jött Tyumpika Bözsi útján küldött levele (ez jó soká utazott!), hétfőn pedig – éppen mikor indulóban voltam Brünnebe, visszaadni Dr. Dostál vizitjét – Dudóé júl. 28-ról. Képzeltetik, micsoda örömöm volt, majd kiugrottam a bőrömből. Bizony sok volt a várás és néha nagyon nyugtalan voltam már. Most általában mégis jó híreket kaptam (a hivatali dolgokról majd akkor, ha a részleteket és a folytatást tudom). A forró nyár elmúlt már – de jó, hogy alatta nem kellett Dudónak tanítani, viszont talán Tyumpika megerősödött egy kicsit a melegtől. Munisikának bizony küldeném a cukrot, de még egyebet is szívesen, ha lehetne. (A határ hazafelé innen most nagyon népes, de uniformisoktól.) Így csak magam fogyasztom a javakat és hízok általuk az egész család nevében – mióta itt vagyok, már lezártam a 4. kilót. Ha így folytatom, még aug. végéig, ameddig az itteni maradást tervezem, talán fölviszem hatra.

Most ugyan egy kicsit mozgalmasabban élek már. Ezen a kétnapos úton, tegnap és ma, nagyon sokat láttam, de jól ki is fáradtam. A grófnak azonban nagyon tetszett a dolog és szeretné másfelé megismételni. Azután várjuk Swob[oda] látogatását is – mindenkinek jól esik egy kis nyaralás még ebben a fantasztikus világban is. Ugyan itt igazán gyönyörű is. (2. kép) Olyan jókat alszom, és olyan szépeket olvasok, mint nem tudom mióta nem. (A 9 év előtti nyárra gondolok Königsfelden.) Még ha könyv kell, meg is hozhatom a könyvtár számára. A múlt héten elkezdtem már a készülést őszre – azt hiszem, bírni fogom a munkát. (Igaz, elvállaltam a Lucas v. Leyden füzet³⁶ megírását a mondott 75 h. forintos alapon, de mivel legfeljebb két ívet írhatok, legfeljebb 8000 K-t kereshetek csak vele. Itt-ott még becsülete van a munkának. (A vállalat szerkesztője úgy ír, mintha óriási kegy volna tőle a munkatárság.)

Köszönöm szépen Tyumpikának és Dudónak, hogy mindent följegyeztek számomra; izgatottan várom az ígért naplót. Majd aztán én is még itt megcsinálom visszamenőleg az összefoglaló levelet, hogy Bécsből rendszeren levelezhessünk már. – Dudókát kérem még, hogy legközelebb tegyen a borítékba használt magyar bélyegeket, ha esetleg kapni még, vegyen a Farkas Árpádnál szovjet bélyegeket is – az az

³⁵ MNG Adattár, 20151/1979/31/8. – Levél, rajta más kézzel: 6./ Érkezett: 1920. VIII. 16. hétfő + 3 fénykép Grusbachból.

³⁶ A Lucas von Leyden kötetet végül Ludwig Baldass írta meg (*Die Gemälde des Lucas von Leyden*) és 1923-ban megjelent.

2. Karl Khuen-Belasi gróf grusbachi kastélyának kertje a méhessel és a kacsásztatóval. Fotográfia, Wilde kézírásával.

Magyar Nemzeti Galéria Adattára, Wilde-hagyaték, ltsz.: 20151/1979/31.

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

úr, aki ezt a levelet Bécsbe viszi, szenvedélyes gyűjtő és szeretném meghálálni neki a szívességet.

Tehát folyt köv. Számtalan csókot küldök mindannyiuknak és kérem nagyon a további kimerítő leveleket. (Jancsikának nem írni akarok.) Munisikára, Tyumpikára, Dudóra mindig-mindig gondolok.

Bundsi.

Wilde János – Wilde Ferencnek, Grusbach, 1920. augusztus 14.³⁷

Emmahof aug. 14.

Drága jó Otthoniak, türelmetlenül várom a déli postát, hoz-e majd valamit otthonról. Ma éjjel későn jöttünk haza, odaát voltunk vacsorán Grusbachban, (3. kép) ott lakik az öreg grófné³⁸ (70 éves elmúlt, de azért vígan pipázik egy hosszúkás parasztpipából és igen okos asszony) meg a gróf legidősebb nővére a férjével (Graf

³⁷ MNG Adattár, 20151/1979/31/10. – Levél, más kézzel: 7./ Ér. 920. VIII. 27. péntek.

³⁸ Emanuela Kammel von Hardegger (1846-1927).

3. Karl Khuen-Belasi gróf grusbachi kastélya télen, 1920. Fotográfia, Wilde levelének mellékleteként. © Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

Götzen) és gyerekeivel.³⁹ Holnap kezdődik a búcsú, mely ezen a környéken egy hétfőig szokott tartani. Azon kívül volt már két avatóbál nagy ivásokkal és tánccal. Itt a kastélyban is volt az ittlétem alatt két bál, amelyek ellen én azonban távollétemmel tüntettem. De gyakran vannak vendégek, lassankint megismerem már az egész volt osztrák arisztokráciát (Fürst Ratibor, Lippe, Khewenmüller, Graf Waldstein, Des Fourès, Haugwitz, Fries, Mitrowski stb. megfelelő nőtagokkal; a jövő héten jön több napra Rothschild). Ha nagyon sokan vannak, tüntetni szoktunk és külön eszünk a titkárral – egy 28 éves volt főhadnagy jogász – és Rittmeister von Schützevel, aki a grófnak volt tisztvárosa. 30 éves, és most itt a birtokon mezőgazdaságot tanul. Ezek az állandó társaságom olyankor is, ha a gróf nincs itthon, igen kedves emberek, különösen a Rittmeister (ő vitte el tegnapelőtt a leveletem Bécsbe). Sok érdekeset tanulok ebből a nekem idegen társasággal való érintkezésből, kellemes az, hogy az arisztokraták mind igen jó modorú emberek, de vannak köztük igen jófejűek is. A gróffal abszolút szabadon beszélgetek mindenről, inaktív monarchistának vallja magát ugyan az állásánál fogva, de annyira ultramodern, hogy minden álláspontot megért és minél radikálisabb annál jobban tisztel („ein monastischer

³⁹ Emanuela Khuen-Belasi (1877–1945) és férje Hubert von Götzen gróf (1869–1934).

Anarchist⁴⁰). A ker[esztény] szocializmust és a szociáldemokráciát útálja, az elsőt, mert hazug s tisztességtelen, a másikat mert spiesszbüregereket⁴¹ nevel. Leninről sokat veszekedtünk, mert ő igen nagy embernek tartja. Horthy szerinte becsületes szolgálja a császárjának, de különben – nulla. A mostani uralomnak Magyarországon nincs reális bázisa és meg nem maradhat. (Teleki⁴² különben jó barátja.) Egy restauráció elképzelhetetlen, még kevésbé egy ügyefogyott, rossz lelkű Károly⁴³ visszahozatala. – Nagyon sokat kérdez engem a múlt nyár tapasztalatairól, de hisz is a szavamnak. Hallatlanul örül minden orosz győzelemnek, pedig ide már nagyon közel van a tűz. Azok alapján, amiket a hét elején Brünmben abszolút megbízható helyről (egy Masaryk-párti⁴⁴ és egy nagynémet⁴⁵ politikustól) hallottam, igen hamar jöhet itt változás. Mindenesetre az idei szezon lesz a kritikus éve Európának.⁴⁶ Németországban hallatlanul erős az orosz áramlat, a franciák teljesen elvesztették a fejüket. Lloyd George⁴⁷ pedig a régi osztrák politikát csinálja fortwursteln.⁴⁸ Persze számítani borzasztó nehéz, mert mindig jöhetnek véletlenek. (Igaz, elfelejtettem írni, hogy a bécsi Aufenthaltbewilligungom⁴⁹ okt. 3-ig szól, az útlevel még 8 nappal tovább, mindkettő meghosszabbítható.)

Aug. 20.⁵⁰ – Megkaptam végre a türelmetlenül várt otthoni levelet. Tyumpika írta 7-én és a Dudó zárta le 14-én; a Gargerék címére küldöttet eddig nem kaptam meg, úgy látszik, még mindig nyaralnak. Köszönöm nagyon szépen, hogy olyan

⁴⁰ Egy monarchista anarchista.

⁴¹ Nyárspolgár.

⁴² Teleki Pál (1879–1941) földrajztudós, politikus, 1920. július 15. – 1921. április 14. között miniszterelnök.

⁴³ IV. Károly (1887–1922) osztrák császár, magyar király.

⁴⁴ Tomaš Garrigue Masaryk (1850–1937) filozófus, politikus, 1920–1935 között a demokratikus Csehszlovák állam első elnöke.

⁴⁵ Ausztria és Németország egyesülését képviselő politika.

⁴⁶ Nővére kérdésére megírta 1920. augusztus 26-án úti élményeit: „Bár csak másfél nap volt, nagyszerűen kihasználtam. Az első délután egy 16. sz.-i kastélyt (Berna Hora, Brünntől másfél órára vasúton, itt vendégek voltunk a gróffal) és egy 12. sz.-i templomot freskókkal. Másnap d. e. reggel 5-kor utazva el Brünnből Dr. Dostállal, Pernstein, a volt monarchia legjobb állapotban megmaradt k. kori vára, fantasztikusan szép. D. u. Brünn, megint a gróffal, késő este értem haza Emmahofra. A múlt héten Dr. Dostál már vissza is adta a vizitet. (Mulatságos, hogy felajánlotta, hogy megszerzi a csezl. állampolgárságot és szerez állami alkalmazást is mesébe illő fizetéssel – neki a mi pénzünk szerint ca. 150 000 K-ja van – persze én mindenre udvarias nimmal feleltem.) Egy másik kirándulás volt az egy napos z'naimi, szintén igen tartalmas. Továbbiak is esedékesek még, csak nem tudom kerülhet-e rájuk a sor.”

Wilde János – Wilde Ferencnek, 1920. augusztus 26. – MNG Adattár, 20151/1979/31/11.

⁴⁷ David Lloyd George (1863–1945) liberális párti politikus. 1916–1922 között Nagy-Britannia liberális párti miniszterelnöke.

⁴⁸ Pepecsel.

⁴⁹ Tartózkodási engedély.

⁵⁰ Más kézzel: péntek.

4. Karl Khuen-Belasi gróf dolgozószobája a grusbachi kastélyban, 1920.

Fotográfia, Wilde levelének mellékleteként.

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

kimerítően beszámolnak mindenről, ezt kérem tovább is. – Hát mozdult végre valami Dudó dolgában! Megnyugtató az ítélet aránylagos szelídsége, föllebbezni föltétlenül kell, minthogy ez csak javíthat. Remélem, hogy az államosítás még soká marad fenyegetés, és hogy azután sem fog nagyobb bajt hozni, mint azt, hogy Tyumpika kénytelen lesz feladni a szemináriumát. Dudó meghúzódik egy elemnél, Tyumpika egy polgárinál – a „mozgósítás idejére”, mely bizony, azt hiszem, már a mi egész életünket ki fogja tölteni. Jelenleg, a lengyel győzelmek⁵¹ hatása alatt, biztosan a másik, valóságos is újból aktuális lesz otthon. Ha tényleg igazak ezek a győzelmek, akkor különben is nagy lesz a hatásuk, így itt pl. már csak az időpontot illetőleg volt kétség a forradalom dolgában. Előre láthatólag ellensúlyozni fogja azonban a lengyel eseményeket Franciaorsz. további esztelen magatartása, főleg Németországban.

Aug. 21.⁵² – Tegnap vendégek voltak odaát Grusbachban: két idegen contess meg egy prágai komponista, és eljöttek testületileg értem meg a Rittmeisterért, hogy elviyenek fürödni és utána vacsorázni. Ezért nem tudtam befejezni a levelet. A gróf

⁵¹ A Lengyelország és Szovjet-Oroszország között 1919 januárja–1921 márciusa közötti háború során Lengyelország megszerezte Nyugat-Fehéroroszországot.

⁵² Más kézzel: szombat.

nincs itthon 3 napja, egész nap háborítatlanul olvashatok. (4. kép) Nehéz lesz megválni a könyvtártól, ahol minden úgy a kezem ügyébe esik. Bécsből még nincs semmi hírem, Dvořák nyaral, most a legkihaltabb a város. Jó, hogy ide minden bécsi (azon kívül prágai és brünni) újság jár, én vagyok az egyetlen fogyasztójuk, minthogy van elég időm és érdeklődésem összehasonlító külpolitikára. A hazai ügyekről elég bőven írnak, különösen a *Presse*, az *Arbeiterzeitung* és a *Prager Tagblatt*. Innen nézve nagy a kavarodás otthon, amelytől nem sok jót lehet várni. Nem tudom megítélni, milyen erősek a parasztok, de minden esetre ott az az egyetlen szilárd pont. Még egyszer mondom, számítani lehetetlen most, mikor minden összefügg mindennel, nagy dolgok kicsinyekkel. Szeretném azt a Marxot látni, aki ezt a kavarodást törvényekre tudja visszavezetni. Egy bizonyos csak, hogy a zavartalan kontemplációnak vége és minden jövő a cselekvésé. – Ide több hír érkezik Russlandból. Russel angol filozófusnak (a Mester tavaly fordította le a Bevezetését a filozófiába) két hónap előtti orosz útjáról szóló nagyon érdekes cikkeit több lap hozta,⁵³ a berlini kommunisták vezérének tavaszi útinaplóját pedig a Pr[ager] Tagblatt vasárnapi melléklete közli folytatásokban. Nem szabad elfelejteni, hogy az itteni németek a bolsevizmustól várják a nemzeti ideáljaik megvalósítását, a gróf többször kijelentette, hogy fekete-sárga-vörös lobogóval fogja őket várni. De hát senki nem tud semmit. A gróf három napja az esti beszélgetésünk után megállapította, hogy a két óra alatt háromszor voltunk meggyőződve arról, hogy lesz bolsevizmus Nyugat-Európában, és háromszor, hogy nem lesz, hanem helyette valami más. Tehát várjunk és gondolkozunk tovább.

Hogy ezt az áldatlan területet elhagyjam végre, megint csak azt kérem, tessenek értesíteni részletesen és egész őszintén a család összbenyomásairól. A Munisika egészségéről való beszámolót nagy örömmel vettem: csak stimmeljen minden! Örülök, hogy van otthon is elegendő gyümölcs. Itt nagyon sokat eszünk, a java mégis a fán marad. A súlyom jelenleg a könnyű szürke ruhában 73 kiló, tehát hattal több, mint a klinikán volt⁵⁴ a barnában. Azért még kihasználom a hátralevő ca. 10 napot is. – Igen-igen nagy meglepéssel olvastam a gyakori sétákról és kirándulásokról. Jancsikáékat és Kálmánt szívből, sokszor üdvözölöm. Bizony, másképp örvendeztetne a világ, ha békekességben velük ülhethné együtt a mi szép nagyszobánkban, a három könyvszekrény között. Sokszor gondolok arra, hogy olyan szép sétákat sehol sem lehet tenni, mint a Farkasréten vagy a Kuruclesben, és sehol sincs olyan Jónénje és Jóbátyja, és hogy a Munisika főztjét el nem éri semmiféle grófi konyha. – Tán még eljön annak az ideje is... ha elvonult az ellenség. Addig a Nemzeti Múzeumi maffia *Virradat*beli marhaságát⁵⁵ türelemmel engedem ékeskedni Szakállas úr⁵⁶ íróasztalán

⁵³ Bertrand Russel: *A filozófia alapproblémái*. Ford. és bev. Fogarasi Béla. Budapest, 1919. (Természet és társadalom, 4.); Bertrand Russel: *Aus dem bolschewistischen Russland*. *Prager Tagblatt*, 1920. augusztus 25. 4

⁵⁴ Utalás a Tanácsköztársaság bukása utáni hónapokra, amikor a Moravcsik-klinikán kezelték.

⁵⁵ Az említett cikk a következőket írta: „A Nemzeti Múzeum, a Szépművészeti Múzeum és az Egyetemi Könyvtár bolsevista alkalmazottainak ügye már egy év óta húzódik és még mindig nem nyert elinté-

és mindatíz [!] zsebébe. (Gyönyörű kép, hogy most onnan intrikálnak Petro[vics] ellen, ahol Szakállasnak legnagyobb ellenségei, Wollanka⁵⁷ és Gerevich ülnek.) Az ő lelkiismeretük a rossz, nem az enyém – én tehát várhatok. Mert ugye, mit jelenthet az más, mint sötét lelkiismeretet, hogy még most is akadékoskodnak. Mi által lehetnék én még kellemetlen nekik? – csakis a tehetségem által. Szegény szánandó nyomorultak.

Azt hiszem leírtam mindent az itteni pihenő életemről. Nagyon örülök annak, hogy ősszel már dolgozni fogok, és hogy úgy érzem, fog is menni a munka. Kérem nagyon Tyumpikát és Dudót, igyekezzenek ők is kihasználni a még hátralevő napokat, és Munisikát, hogy figyelmeztesse őket arra. Mindnyájukat ezerszer csókolja Csehszlovákiából

a Kibuns.

zést. A három állami intézmény magyar és konzervatív gondolkozású alkalmazottai – kulturális életünk számos kiválósága – nagy aggodalommal látják, hogy a *bolsevista könyvtárőrök és múzeumi őrök bűnügyében* – bizonyára előkelő liberális vezetőemberek pártfogó közbenjárására – *ma sem tett semmi megtorló intézkedést a kormány*, sőt olyan hírek keltek szárnyra, a kultuszminisztériumból, hogy az illető tisztviselőket *visszahelyezik állásukba*. Négy bolsevista tisztviselőről van szó. *Kenczler* Hugó szökésben van, agilis tagja volt a művészeti direktóriumnak és a műtárgyakat szocializáló bizottságnak, kloplopás vádja merült fel ellene és ismeretes egy leirata a Nemzeti Múzeumhoz, amelyben tervet dolgozott ki a *múzeum feloszlására és nemzeti jellegétől való megfosztására*. *Supka* Géza, a Nemzeti Múzeum őre, a *Világban* kezdte meg radikális és destruktív uszítását a magyar nemzeti állameszme ellen. A forradalom alatti szerepléséről a nagy Hatvány is elismeréssel emlékezik meg. Egyik beszédében a honfoglalást erkölcsstelen (amorális) cselekedetnek említette, mert őseink »becsapták« a cseh-morva Szvatoplukot. Ő volt az első radikális képviselőjelölt és kortesplakátja ezekkel a szavakkal kezdődött: – *El a múlttal!* Egy ilyen ember – ez a múzeumi és tudományos körök felfogása – nem konzerválhatja a múltat, nem lehet a tisztviselője egy történelmi intézménynek. *Wilde* János szintén tagja volt a művészeti direktóriumnak és mint ilyen, a legagresszívebb módon üldözte a hazafias múzeumi tisztviselőket. Az egyetemi könyvtár vezető elvtársnak *Antal* Frigyesné nevezte ki a szovjetkormány. *Az Egyetemi Könyvtár* tisztviselői még 1919. augusztus 11-én fölíratot intéztek a miniszterhez és *kérték Antal Frigyesné elmozdítását, mert a vele való együttműködés erkölcsileg lehetetlenség* számukra. Kifejtették a memorandumban, hogy *Antalné a kommün alatt önhatalmúlag és terrorisztikus módon intézkedett az Egyetemi Könyvtárban és a könyvtár nyolc tisztviselője lemond állásáról, ha Antalnét visszahelyezik. Antalné fegyelmi ügyét az egyetem tanácsa régen befejezte és állásvesztésre ítélte őt. Ezt a határozatot – a memorandum dacára – a miniszter mai napig nem hagyta jóvá és Antalné, fizetésének megtartása mellett, már egy év óta szabadságot élvez.* Mentik a bolsevista intellektueket. A Nemzeti Múzeum és az Egyetemi Könyvtár tiltakozása. *Virradat*, 1920. július 29. 2.

⁵⁶ Térey Gábor.

⁵⁷ Wollanka József (1874–1946) régész, művészettörténész. 1897-ben szerzett bölcsészdoktori oklevelet a Budapesti Tudományegyetemen. 1900-tól dolgozott a Szépművészeti Múzeumban. 1913-ban feljelentette Térey Gábort a minisztériumnál rosszhiszemű szakértői tevékenység vádjával. A vádat eljuttették, de Wollankát áthelyezték a Magyar Nemzeti Múzeumba. Ld.: Radványi 2006. 86–87.

Wilde János – Wilde Ferencnek, Bécs, 1920. október 5.⁵⁸

Hotel Tegetthoff, Tolnai szobájában⁵⁹
Okt. 5.⁶⁰ Ebéd után

Kedves jó Otthoniak, igen kellemes volt az utazás, mindvégig ülhettem, Bruckban a revízió megvolt 1 1/2 óra alatt és simán, még a Tolnainak nagy málhájával is. A vonatnál (1/2 8-kor érkezett) vártak Juliska és a kis Káldor⁶¹ (elfelejtettem otthon megmondani, hogy Juliskának megtelegrafáltam az érkezésemet), aki épp tegnap d. e. érkezett Körtvélyesről.⁶²

Én Ernestóékhoz mentem, ahol J[uliska] gondjából már készen várt minden. Odajött később Tolnaino is a Hotelből vacsni. Ma reggel előbb a kerületi kapitányságra mentem, ahonnan már tegnap kerestek a lejárt Aufenthaltsbewilligung⁶³ miatt, utána a főkapitányságra új Au. bew.-ért. 12-kor az egyetemen találkoztam Swob[odá]-val, akitől megtudtam, hogy Dv[orák] ma este érkezik, s hogy holnap reggel utazik el (az Alpesek felé vadászni). Khuen ma reggel ideérkezett. Mindjárt kaptam meghívást Swob[odá]tól estére páholyba, egy kabaréba, ahol a gróf is ott lesz. Ez nekem

⁵⁸ MNG Adattár, ltsz. 20151/1979/31/31. – Levél, rajta más kézzel: 1. Ér. 1920. X/7. Csütörtök.

⁵⁹ „Megérkezve a vonatnál Tolnaino várt! (Ő a jövő hét elején utazik Pestre 2 hétre, tehát visszajövet ő is elhozhatja a számomra egyet-mást.)” – írta 1920. szeptember 7-én bátyjának – MNG Adattár, 20151/1979/31/13.

⁶⁰ Wilde 1920. szeptember végén vette át Budapesten az ellen folytatott vizsgálatot lezáró határozatot, valamint az értesítést arról, hogy illetményét 1919. augusztus 1-től újból folyósítják. Az iraton: „Átvettem. 1920. szeptember 29. dr. Wilde.” SzM Irattár, 1920/551. – Ld.: Bardoly István: Adalékok Wilde János életéhez és tevékenységéhez (1918–1922) az *Enigma* jelen, tripla számában. Mindezek alapján érthető volt félelme a hazautazástól: „Tehát az most a kérdés: 1.) föltétlenül szükséges és 2.) minden tekintetben bátorságos-e az utazás. Az utóbbit különösen erősen firtatta Dv[orák]. Azt kérem tehát, legyenek szívesek ezt a két kérdést jól megválaszolni, főleg a másodikat különösen (nincs-e semmi veszély, éppoly könnyű lesz-e a visszautazás stb. stb.) és azután megtáviratozni Juliska címére az eredményt. Mégpedig azt kérem, ha úgy határoztak, hogy jöjjenek, táviratozzák Juliskának a következőt: Ankunft Sonntag Schiff. Ha pedig bármi kis valószínűsége van annak, hogy ebből a hazautazásból valami komplikáció állhat elő, táviratozzák a következőt: Ankunft Montag Expresszug. – Egyidejűleg küldjenek kérem egy expresslevelet is ugyancsak Juliska címére (én t. i. nem vagyok itthon egész nap), amelyben részletesen válaszolnak ugyanerre a két kérdésre – ezt itt bevárom. Ha a válasz igenlő, akkor rögtön utazom haza, ha nem, visszamegyek még 2-3 hétre Grusbachba”. – írta 1920. szeptember 7-én bátyjának. MNG Adattár, 20151/1979/31/13.

⁶¹ Káldor György (1900–1958) újságíró. Részt vett a Szellemi Tudományok Szabad Iskolája tevékenységében és a Galilei Körben. A Tanácsköztársaság idején a diákmozgalom aktív tagja volt ezért előbb Bécsbe emigrált, majd Heidelbergben élt, ahol befejezte tanulmányait. 1926-tól a *Pester Lloyd* szerkesztőségében dolgozott. 1945 utána a rádiónál, illetve az MTI-nél dolgozott. Koholt vádak miatt 1950–1955 között bebörtönözték.

⁶² Az itt élő Lesznai Annától.

⁶³ Tartózkodási engedély.

azonban ma nem smakkol és azért sikerült telefon manőverek után elcsípnem a grófot, éppen most a Jockey clubban, megbeszéltem vele a kiutazásomat Grusbachba (ő még nem lesz vissza szombatig, de ez nem baj), bocsánatot kértem a nem írásért, amin nevetett, végül megállapodtunk hol találkozhatnánk a mai délután folyamán. (Ebéd az Imperiálban 60 K ért! emelkedtek nagyon az utolsó 3 hétben az árak) – Tietze szintén Bécsben van, majd ha Dv[orák]kal már beszéltem, őt is fölkeresem. Egyébként nincs semmi fontos újság; és várom nagyon az otthoni postát.

Most Schusterhez⁶⁴ megyek megtudni, meddig marad, itt lesz-e még a jövő hét végén, amikor Ernestóék vannak jelezve.

Swob[odá]nak nagyon imponált az ítéletem, mindjárt megajándékozott az új könyvének egy példányával „in treuer Freundschaft” (A könyv értéke 250 K).⁶⁵

Hűvös, szeles az idő, jó a meleg, barna ruha.

Vigyázzanak nagyon drága Otthoniak az egészségre és az otthon nyugalma. Csak a legbennfentesebbek számára, amennyiben rájöttek az elutazásomra, egyelőre annyit, hogy Grusbachban maradok bizonytalan terminusig.

Sok-sok csókkal és öleléssel

Bundsi.

Wilde János – Wilde Ferencnek, Grusbach, 1920. október 20.⁶⁶

Drága jó Otthoniak!
Emmahof, okt. 20.

Most kaptam meg éppen a második otthoni levelet Juliska jóvoltából. Az elsőre nem válaszoltam, mert tudtam, hogy annak hamarosan folytatása lesz – úgyhogy ez az első levelem Grusbachból. Köszönöm nagyon szépen, hogy dacára a rengeteg elfoglaltságnak, olyan bőven írnak Marcika és Dudó, nincs annál nagyobb boldogság, mint kapni egy ilyen levelet! Vártam nagyon a hírekre, s nekem az itteni csöndből nem volt sok írnivalóm. 9 napja jöttem meg ide (11.-én este), azóta egy nap kivételével állandó a jó idő – s ezzel állandó a programom is: napi négy-öt órai kúrálás a teraszon. (Nem igazi kúrálás, erre nincs szükség, a bécsi meghülés egy bagatell volt, amelynek semmi utóhatása – hanem csöndes üldögélés a napon,

⁶⁴ Schuster Gyula, Wilde orvosa. 1920. október 12-én írta bátyjának: „Sucival is együtt voltam 2 órát. Elmesélte keserűen, hogy itt tárt karokkal fogadták a hivatalos körök és igen nagy sikerei vannak. Egyelőre egy-két hétig marad még itt (tehát Ernestót megvizsgálhatja még), aztán megy tovább München felé. Az egészet azonban, úgy látom, tanulmányútnak tekinti, „ameddig a pénze tart”, és utána visszatér Pestre gyakorlatosnak, ha közben meg nem akad valahol.” MNG Adattár, 20151/1979/31/16.

⁶⁵ Karl Maria Swoboda: *Römische und romanische Paläste. Eine architekturgeschichtliche Untersuchung.* Wien, 1919.

⁶⁶ MNG Adattár, 20151/1979/31/17. – Levél, rajta más kéz írásával: Érkezett 1920. október 27. Szerda.

amelynek a békéje néha alvásba megy át.) A gróf még mindig nincs itt, csak a hét végére várjuk. Bécsben akadt pörös dolga, amiatt nem jöhet nagy bosszúságára. Így aztán igazán zavartalan a pihenésem, egyszer voltam csak odaát Grusbachban ebéden (már kellene újra mennem, csak lusta vagyok hozzá), megyek naponta egy-egy órát sétálni – olyan gyönyörű az ősz! – és olvasok sokat. Most már biztosan érzem, hogy Bécsbe egész frissen fogok visszatérni.

Hogy ott mi vár rám, azt nem tudom még. Mint már írtam, Dv[orák] is, Tietze is többféle dologra gondolnak, amelyek közül azonban egyik sem dől el a hónap vége előtt. (Ez megnyugtató, mert így nem veszíthetek időt, csak az évkönyvnél, ahol már dolgozni kellene – de Dv[orák] jó főnök.) Közöttük egy igen megtisztelő megbízás is volna, amelyről Dv[orák] és Ti[etze] beszélt – amelynek érdekében Dv[orák] már most tanácsosnak tartotta, ha megszerzem opció útján az állampolgárságot.⁶⁷ (Ez szerinte az év végéig még lehetséges volna egész rövid úton.) Arról van t. i. szó, hogy a Staatsgalerie megkapja az egész Belvederét, amikor is újra berendezkedik, ehhez pedig a nagybeteg Haberditzl és a fiatal asszisztense (Zimmermann utóda: dr. Grimschitz⁶⁸) mellé szükség volna még egy erőre, legalább az átszervezés idejére, 2-3 évre. (Új állások beállítását t. i. itt is törvény tiltja.) Mármint valószínűleg nem volna akadálya annak, hogy engem, mint meghívott szakértőt szerződtessenek erre a célra. (Tietze szerint az állampolgárság sem elengedhetetlen feltétel, mikor ezt megmondtam Dv[orák]-nak, azt felelte: igen, de ez ahhoz kell, hogy meggyökerezsek itt Ausztriában. Rábeszélni persze nem akar, mert ezzel nagy felelősséget venne magára. Viszont új év után nehéz és hosszadalmas lesz a dolog, tehát gondoljam meg jól...) A további lehetőségek különböző Verlag-tervek, ezek közt is volna nagyon előnyös. A Künstlerlex. azzal esett kútba, hogy Tietze maga nem vette át a szerkesztését.⁶⁹ (Viszont munkatárs lehetek, amint ezt rögtön felajánlotta.) Hát majd meglátjuk, mi lesz. Annyi már bizonyos, hogy nyugtalannak nem kell lennem. Az állampolgárság kérdéséről biztos, hogy úgy gondolkozom, mint az Otthoniak... különben egyelőre van időm még a meggondolásra. Benesch a Hofmuseum régi képtárához került, mint fizetési volontaire⁷⁰ és kinevezik asszisztenssé, mihelyt meglesz a diplomája (kb. tavasszal). Tehát mégsem olyan rossz választás volt ő részünkről a múlt nyáron... Egyébként – s ezt Dv[orák] előtt is hangsúlyoztam, én másodrendűnek tekintem a magam számára az elhelyezkedés kérdését és sokkal fontosabbnak a tudományos munkát. Ha ez nem menne bármi okból, akkor nincsen

⁶⁷ Államutódlás esetén az állampolgárok elveszítik a jogelőd állampolgárságot és elnyerik az újét, bizonyos esetekben azonban választhatnak.

⁶⁸ Bruno Grimschitz (1892-1964) művészettörténész. 1918-ban doktorált Max Dvořáknál. 1919-től az Österreichische Galerie in Belvedere munkatársa volt, 1939-1945 között igazgatója. 1932-ben a Technische Hochschule, 1937-ben a bécsi egyetem magántanára lett, 1945-ben rendkívüli professzor.

⁶⁹ *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*. I-XXXVII. Hrsg. Ulrich Thieme, Felix Becker. Leipzig, 1907-1950. szócikkei szerkesztéséről van szó.

⁷⁰ Önkéntes, gyakornok.

szükségem sem Ausztriára, sem Németországra, smertzes⁷¹ otthon is lehetek – s amíg az embernek otthona van, ott jobb, mint idegenben.

A Guszti-epizódra most hogy már elmúlt, nem akarok kitérni. A hírek közül nagyon izgat a Béniről szóló – épp tegnap akartam neki levelet írni. Majd érdeklődni fogok Bécsben. Onnan most semmi hírem, Juliska kísérő sorok nélkül továbbította mindkét levelet. Így nem tudom, Mancsi jelentkezett-e már. A házassága? – persze hogy ez a magyarázata mindennek, amit most otthon tapasztaltam nála.

Szegény Jancsikát borzasztóan sajnálom, nincsen vége számukra az izgalmaknak. (Itt a vacs. Minthogy ahhoz kettőnknek is kijár az egész üveg vörösbor, vacs után borozgatva szoktunk ülni az irodában, mert ott már fűtenek.)

Írom tovább és válaszolok a két levél pontjaira összevissza. A Mester munkácsi állása nem üres híresztelés, hanem majdnem valóság, az utolsó percben mégis másképp lett, „Agence Káldor”.⁷² (A kisbronz figura tényleg echt⁷³ Béni és megér ma legalább 6 ezer krónt.) A Hugó⁷⁴ kinevezését Kassára múzeumi igazgatónak az utolsó pillanatban akadályozta meg egy személyi intrika. – Hogy a Kálmán órái olyan jól mennek, ennek kimondhatatlanul örülök.⁷⁵ Én elküldtettem Tolnaival haza a „Kunstgesch. in Bildern”⁷⁶ nekem még hiányzó füzetait, hogy Kálmán használhasa őket, nem tudom megjöttek-e már. Igen sokszor, szeretettel üdvözlöm és Bécsből, mihelyt hozzájutok, írni fogok neki. Hál istennek, hogy a szegény Lidi bekerült a szaniba,⁷⁷ ott biztosan hamar erőre kap. – Igaz, nincs hír Hollóról,⁷⁸ talán el is

⁷¹ Kiszzelektált.

⁷² Káldor ügynök.

⁷³ Igazi.

⁷⁴ Kenczler Hugó a Tanácsköztársaság bukása után rövid ideig Budapesten bujkált, majd a Pozsony melletti Rózsahegyre és onnan Bécsbe emigrált. 1920. május 31-én Károlyi Mihály levélben kérte, hogy vállalja el a magyar emigránsok segélyakcióját irányító iroda vezetését, aminek Kenczler eleget is tett, és 1920 júniusában már Prágában volt. Károlyi és felesége a tulajdonukban lévő festmények eladásából kívánták fedezni a segélyakció költségeit és a *Bécsi Magyar Újság* fenntartását, ezért a képek eladására Kenczlerrel kérték fel. 1920 decemberében már Berlinben volt. Wilde közlése azért érdekes, mert 1922-ben szintén szóba került kassai elhelyezkedése, amit egy aljas sajtótámadás hiúsított meg. Politikatudományi Intézet, Levéltár, VI. 857.f. 51.; Bardoly István: „Tévedéseiben is becsületes idealista.” Apró adalékok Kenczler Hugó életéhez. *Etűdök. Tanulmányok Granasztóiné Györfly Katalin tiszteletére*. Szerk. Bardoly István. Budapest, 2004. 376–377.

⁷⁵ Pogány Kálmán művészettörténet órákat adott magántanítványoknak, mint Wilde.

⁷⁶ Franz Winter – Georg Dehio: *Kunstgeschichte in Bildern. Systematische Darstellung der Entwicklung der bildenden Kunst vom Klassischen Altertum bis zum Ende des 18. Jahrhunderts*. Berlin – Leipzig, 1898–1902.

⁷⁷ Pogány Kálmán felesége, keramikus; Pogány családi viszonyairól szinte semmit nem sikerült eddig kiderítenie a kutatásnak.

⁷⁸ Holló Gyula (1890–1973) orvos, belgyógyász, egyetemi tanár. 1913-ban szerzett orvosi oklevelet a Budapesti Tudományegyetemen. 1914–1918-ban katoniorvos, 1918–1939 között a budapesti belgyógyászati klinika tanársegédje. 1939-ben az USA-ban telepedett le. A tbc diagnosztikájával és kórtanával

utazott már? – Sejtelmem sincs, mivel vádolják a négy szegény tanbetyárt. Kérdezem Kálmánt, hogy a Borosné olyan kicsi, pöttöm zsidóné-e, mert akkor én is ismerem. Nem tudom, a Béniéknél nem az a 130 000 krón okozott-e bajt, amit Mancsi egyszerre utaltatott át számukra Back Bernáttal.⁷⁹ Félek, hogy itt valami fatális tévedés történt. – Köszönöm a fényképet, a Fiatal igen jól fest rajta. – A vérmezői díszszemle festményét itt hosszan tárgyalták a lapok s úgy volt, hogy a festő kevesellte a pénzt, a díjat, aminek fejében el akarták venni tőle a képet.⁸⁰ (Igaz, azt elfelejtettem írni, hogy Tietze jelenleg Prof. Regierungsrat⁸¹ és a minisztériumban a Kunstabteilung⁸² vezetője, ami Kálmán volt, és most Nagy Ász – nagy bókokat mondott: hogy nekik szükségük van az én tehetségemre, tudásomra, tapasztalatomra. Felkért egy cikk írására is a modern magyar művészetről, én kitérő választ adtam. (Majd Kálmánnal fogok levelezni róla, de egyelőre ne szóljanak neki.) – Az osztrák választások eredménye olyan, amilyennek mindenki várta. A következmény mégis az lesz valószínűleg, hogy az osztrák szocik ellenzékbe mennek át. Vége az eddigi plusz pouvoirjuknak, de mint oppositíó nagyon erősek maradnak. Így pl. a *Reichpost* máris hízelegni kezd nekik. Betyárul kezdődik azonban az angol nagy sztrájk... s igazán nem tudni mi lesz a vége, s állítólag Kraszinék⁸³ keze van benne. A cseh lapok a magyar trónra, francia forrás után, egy belga vagy skandináv herceget, illetve József apánkat jelölik. Ez utóbb kijelentette egy francia tudósító előtt, hogy teljesen megnyugszik a békeszerződésben és föltétlenül véglegesnek tekinti. Viszont Király... hát igen, az szívesen lenne.

Végtelenül örülök, hogy a Munisika egészsége javul lassan. A két kiló azonban sajnos oda egy időre. Persze, ha innen lehetne hazaküldeni egyet-mást, hamar visszajönne. Tegnap pl. most lőtt nyulat ettünk, olyan finom volt, mint a csirke. És így tovább. Ha legalább a tejből küldhetnék valamennyit!

Búcsúzó, drága jó Otthoniak. Kérem szépen a levelek további folytatását, nyugalmat és további jó egészséget kívánok mindenkinek.

Sok-sok csókkal

a Bundsi.

---

foglalkozott. Bartók Béla, Kosztolányi Dezső, Füst Milán, Karinthy Frigyes, Neumann János, Szigeti József stb. orvosa volt.

⁷⁹ Begavári Back Bernát (1871-1953) üzletember, politikus, műgyűjtő.

⁸⁰ 1920. május 8-án történelmi festménypályázatot hirdettek *Eskü a Vérmezőn* címmel, „nagymeretű történelmi kép megfestésére”. A pályázatot Dudits Andor nyerte meg s megkapta a 25000 koronás első díjat, azonban első díjat kapott Márton Ferenc is, igaz, csak 15000 koronával. Ez annyira felháborította, hogy a jutalom visszafizetése fejében a *Horthy esküje* c. képét meg akarta tartani. Ebből nagy és heves vita kerekedett közte és a Védő Ligák Szövetsége között. Ld.: Bíró-Balogh Tamás: Egyszerű, rövid, populáris. *Forrás*, 39, 2007, 7. 91-92.

⁸¹ Kormánytanácsos.

⁸² Művészeti osztály.

⁸³ Az angol munkások 1917-től szolidaritást vállaltak az orosz munkásokkal. 1919-1920-ban a szállító

Wilde János – Wilde Ferencnek, Bécs, 1920. október 29.⁸⁴

Péntek, okt. 29. d. u.

Drága jó Otthoniak, ezt a levelet már Bécsben írom, ahová tegnap, csütörtökön délután érkeztem meg Emmahofból. Azért korábban, mint terveztem, mert Dv[orák]-nak tegnap estére volt hirdetve egy nyilvános előadása Grecórol és a manierizmusról és Khuen ebből az alkalomból egy vacst készült rendezni a tiszteletére, melyre engem is meghívott. Azt mondta ez alkalommal fog bemutatni minket a jövődöbelijének (egy Draskovich grófnének, aki most válik urától)⁸⁵ - ezért nem lehetett lemondani. De az előadás is nagyon érdekelt, mert az engem legközelebből érdeklő témakörből való és Dv[orák]kal sokat beszélünk az idevágó problémákról. - A gróf múlt szombaton érkezett Bécsből Emmahofra ezzel a meghívással. Mindjárt az gondoltam, hogyha Bécsbe megyek az előadásra, ott is maradok már végleg. Grusbachban olyan nagyszerűen ment a dolgom, hogy úgylis lelkiismeretfurdalásaim voltak amiatt, amit a munkában mulasztok. Csak az okozott komplikációt, hogy nem tudtam, Ernestóék visszajöttek-e már. Szerencsére Juliska kijött a pályaudvarra és így előkészíthetett a következőkre: Ernestóék egy hete bejöttek, de szegény Mikula súlyos betegen. Körülbelül két hete meghült - az éjszakák és reggelek már nagyon hűvösek voltak a hegyek között s vele nem volt semmi meleg holmi, hiszen nem tervezték olyan hosszúra az ott tartózkodást, csak E[rnesto] iszonyata Bécsből tette, hogy újból és újból kitolták a hazautazást - igen erős bronchitist és asztmát kapott és még most is igen rosszul van. Az ágyból nem kelhet fel, ha pedig rohama van, az egész éjszakát átfüldokolja levegő után kapkodva. Ilyenkor - ma reggel is így volt - füstöltni kell a szobában, hogy jobban legyen. Szegény, szegény jó Mikula. Még így betegen is csomagot szervezett Juliskával a Munisika részére. [Hallom elküldték mind a két kalapot, úgy hogy most otthon 3 van, de nekem úgyse kell már tavasz előtt.] - Ezért mikor megtudták, hogy Bécsbe készülök, előbb táviratozni akartak, hogy ne jöjjenek. Kár hogy nem tették, még maradhattam volna 6 nappal tovább. Most már mindegy, megkaptam a kis szobát, amelyben a múlt télen Mannheim, aztán Káldor lakott, úgy hogy van hol aludnom, a dolgozásra pedig majd csak találok megfelelő helyet. - Rátérek, mi volt tegnap este. Az előadás az Österr. Museumban volt belépődíjak mellett (nekem Dv[orák] tett félre a maga 5 jegyéből egyet az első sorban, amit persze én a helyszínen elcseréltem egy rosszabbal, hogy ne kelljen az ott ülő notabilitásokat mulattnom). Ez régi hagyomány még Wickhoff⁸⁶ és Riegl⁸⁷ idejéből, minden évben

---

munkások sztrájkjal akadályozták meg a fegyverszállítmányok továbbjutását. - Leonyid Boriszovics Kraszin (1870-1926) orosz bolsevik politikus, 1919-1922 között közlekedésügyi népbiztos.

⁸⁴ MNG Adattár, 20151/1979/31/18. - Levél, rajta más kézzel: 4. Érkezett 1920. nov. 1. Hétfőn.

⁸⁵ Karl Khuen-Belasi menyasszonya, Karola von Lützw (Biba grófnő) férje, gr. Draskovich Iván.

⁸⁶ Franz Wickhoff (1853-1909) művészettörténész. A bécsi egyetem művészettörténet tanszékének magántanára, majd professzora. Az ún. Bécsi Iskola egyik megalapítója.

⁸⁷ Alois Riegl (1858-1905) művészettörténész. 1886-1897 között az Österreichisches Museum für

van egy ilyen előadás nagyon ünnepélyes formák között. (Ca. 800 főnyi hallgatóság és vagy százan lestek az előcsarnokban esetleg visszahozott jegyekre.) Teljes két órát beszélt Dv[orák] nagyon szépen, végén egész vallomásszerű hangulatban és magával ragadta a hallgatóságot. Egészen új, még senki által nem tárgyalt dolgokról beszélt és nem idézett mást, mint Loyolai Szt. Ignácot, Szalézi Szt. Ferencet, Szt. Teréziát, Dosztojevszkijt – és egy helyen engem, a disszertációm még íratlan, neki is csak a beszélgetéseinkből ismeretes második részére célozva bekiabálta a 800 emberbe, hogy „auf diese Beziehungen hat uns mein Freund Wilde aufmerksam gemacht.”⁸⁸ A publikumban képviselve volt bolsevikiektől lefelé prinzekig (Liechtenstein⁸⁹ és Lanckoroński⁹⁰) mindenféle rang, osztály és mentalitás, így az összes múzeumok összes tisztviselői – még Strzygowski is ott volt. Az előadás előtt találkoztam Baldassal, aki elragadóan kedves volt. – Az előadás után vacsora az Imperial egy különszobájában, nekem kellett előre vinnem a grófnőt (nem Steinmant) aztán, az asztalnál is mellé és Dv[orák] mellé ültetett a gróf (tízen voltunk Kokoschka, Swob[odá]ék stb.) A jövendőbeli nagyon magas, szép, végtelenül szimpatikus, olvasott és tbc-és.

Hazajövet este itthon olvastam el a Juliskától kapott otthoni levelet. Most utólag nagyon szégyenlem, hogy nem írtam mégis korábban Grusbachból, de nagyon vártam az otthoni híreket. A mostaniakban különösen izgató a Takács-história, kérek nagyon pontos és egészen őszinte részleteket.⁹¹ Mancsi már nincs itt 10 napja, de nemsokára vissza kell érkeznie. Schuster még Tullnban van, nincs hír róla. Mikor jön Holló, Jancsikáéknak még nincs levéljük; szívből üdvözlöm őket. A részletes beszámolást nagyon köszönöm, Ernestóék mégis megkapták júliusban az otthoniak levelét és most köszönik nagyon; onnan nem tudott E[rnesto] felelni. – A Kálmán levele Petr[ovics]hoz nagyszerű, az elkeseredése azonban Bolgár főisp.⁹² miatt azt hiszem oktalan, mert az illető azt hiszem zsidó, és a Károlyi éra szülötte. – Nagyon kérem Dudót, vegye meg és küldje el ide a Rákosi *Korhad*t fakeszt-

---

Kunst und Industrie munkatársa utóbb igazgatója volt. 1889-ben a bécsi egyetem művészettörténet tanszékének docense, 1897-től professzora. 1903-ban az osztrák műemlékvédelmi hivatal General-konservatorává nevezték ki. Az ún. Bécsi Iskola egyik alapítója.

⁸⁸ „Ezekre a kapcsolatokra barátom Wilde hívta fel a figyelmet.”

⁸⁹ Franz Liechtenstein (1853–1938).

⁹⁰ Dr. gr. Karl Lanckoroński (1848–1933) jogász, műgyűjtő, főkamrás. 1909-től az osztrák műemléki hivatal tagja, 1910-ben másodelnöke volt. Wilde János egyik pártfogója. Ld.: Wilde János róla írt megemlékezését, továbbá Kovács Gergely: Karl Maria Swoboda és Wilde János levelezése – adalékok a bécsi iskola magyar kapcsolatainak recepciójához c. tanulmányát az *Enigma* jelen, tripla számában.

⁹¹ Feltehetően az 1920. június–november között megalakult Kőrösi Csoma Társaságról van szó, amelynek Teleki Pál lett az elnöke, titkára: Hóman Bálint, jegyzője: Felvinczi Takács Zoltán. Felvinczi Takács, Wilde Szépművészeti Múzeumbeli kollégája volt, és tagja volt annak a bizottságnak, amely a Wilde elleni vizsgálatot lefolytatta 1919–1920-ban.

⁹² Bolgár Elek (1883–1955) jogász, történész. A Tanácsköztársaság idején bécsi követ, majd külügyminiszter. 1919 után előbb Bécsben majd Berlinben élt. 1937-től Rosztovban egyetemi tanár. 1945-ben hazatért, előbb külügyi államtitkár, majd prágai és londoni nagykövet volt.

jének⁹³ egy fűzött példányát, az öreg grófnőnek ígértem Grusbachban. – Azért írok ilyen össze vissza, mert minden pillanatban kell hol Ernestóval, hol Mikulával valamit beszélni (az ő ágya mellett ülünk) vagy a macskák csinálnak kravallt – két kiscicát hoztak Waidhofenből magukkal. Köszönöm sokszor drága Otthoniaknak a levelet, ezentúl én is sűrűbben fogok írni.

Sok-sok csókot küld

Bu.

Drága jó Otthoniak, tegnap este beszéltem még Dv[orák]kal, sajnos csak egészen röviden, mert négyen is voltunk nála egyszerre. Megint mondta, hogy legalkalmasabbnak tartaná egyelőre a Gubynál⁹⁴ való állandó alkalmaztatásomat, tekintve, hogy a Jahrbuch⁹⁵ az általa vezetett kiadványállalatnál jelenik meg. Már beszélt is G[uby]val, aki szerint aligha lesz akadálya a dolognak. Hát majd meglátjuk. – Itt volt ma este Káldorka is, tőle hallom, hogy Bénit állítólag kiszabadította már ikerpárja.⁹⁶ Tolnait nem vették fel a lipcsei egyetemre, ezért Frankfurtba megy. Ma egyszerre igen hidegre fordult az idő. Most voltak itt Juliska és Káldor egészen átfagyva. Szerencsére Nickchennek egy gyámolítottja tudott annyi fűtőt szerezni, hogy mára megint lesz. Az a jó, hogy a jó emberek nem hagyták el Mikulát. Ez az asszony mindennap itt van és elvégzett Juliskával együtt minden munkát. Nélkülük nem tudom, mi lenne.

Most nem írok tovább, hogy ezt a levelet feladhassam, aztán indulok az Apparatba. Egy ideig bizony, míg Mikula jobban lesz, nagy nehézségek közt kell majd lávírozni; de aztán Ernestót mindkettőjük érdekében be kell küldeni a sanatóriumba s azzal itt helyre fog állni a nyugalom. Jó az, hogy az én egészségem most olyan egyszerű, mindenkinek itt az a véleménye, hogy soha ilyen jó bőrben nem voltam még.

Kálmánt sokszor, szeretettel üdvözlöm. Az ő részére való híreimet most nem tudom idézni, majd legközelebb. Munisika nagyon vigyázzon magára a hidegben, Tyumpika is. (Itt ez idén állítólag nem lesz szénszünet.)

Dudó cserebüyeit⁹⁷ üdvözlöm, van-e köztük Bogem Lencsi?⁹⁸

⁹³ Rákosi Viktor: *Korhadat fakeszeszek. Képek a szabadságharc idejéből* c. sok kiadást megélt regénye.

⁹⁴ Rudolph Guby (1888-1929) művészettörténész. 1919-től az Österreichische Bundeslichtbildstelle egyik vezetője, melyhez a Hölzel Verlag is tartozott.

⁹⁵ 1920. november 12-én írta családjának: „ma d. e. volt az első konferencia az Évkönyv szerkesztése dolgában. Meg vagyok elégedve az eredménnyel, mert látom, hogy meglehetősen szabad kezem lesz, és éppen csak a felelősségben fognak osztozni velem a névszerinti szerkesztők. A teljes bizalmat előre megszavazták és diktatórikus hatalommal ruháztak fel az általam elreferált program végrehajtására. A legközelebbi ülés ezért csak újév felé lesz a 21-es évfolyam tartalmának végleges megállapítására.” MNG Adattár, 20151/1979/31/24.

⁹⁶ Ferenczy Noémi. Nagybányán részt vett Ferenczy Bénivel az első romániai általános sztrájk szervezésében. Ferenczy Noémit hadbíróság elé állították Nagyváradon, majd ügyét Kolozsvárra tették át, ahol dr. Teofil Dragos befolyásos ügyvéd segítségével szabadult. – Ferenczy Bénit egy katonatiszt ismerőse szabadította ki Kolozsvárott.

⁹⁷ Cserebogár. Utalás Wilde Ferenc magántanítványaira.

Számtalan csókot küld

Bu.

Wilde János – Wilde Ferencnek, Bécs, 1920. november 16–18.⁹⁹

Drága jó Otthoniak,

most jövök a bankból, ahol rendben felvettem a 3000 koronát, egyben nyugtázom a Nohl könyvet,¹⁰⁰ mely reggel érkezett. A tegnapi levél igen-igen nagy örömet szerzett, már nagyon vártam rá. Most több okból sietek a válasszal. 1.) Meglep nagyon az a hír, hogy Mancsi már otthon van – épp most nagyon vártuk ide. Szombaton érkezett ide a híre annak, hogy a fiúikernek el kellett jönnie hazulról. Már osztrák földön volt, amikor útlevél nehézségek miatt visszaküldték és most Kornisék kies városában¹⁰¹ várja az innen rögtön bekövetkezett közbelépésnek az eredményét. Újabb hír nem jött még azóta, legalábbis én nem tudok többet, bár kértem, hogy azonnal értesítsenek mindenről. Nyugtalanító azonban az a körülmény, hogy a másik ikernek¹⁰² az utóbbi időben írt levelei szerint otthon semmi pénze nincs, tehát úgy látszik a Mancsi átutalását nem kapták meg. Remélhetőleg minderről igen hamar biztos hírek mehetnek haza.

Mancinak itt kívánok tiszta szívből szerencsét; ahhoz, hogy írjak neki nincs még elég nyugalom. Kérem, hogy ne haragudjon ezért rám.

Itt volt tegnapelőtt fél napra a Hugó¹⁰³ is, de elkerültük sajnos egymást.

Kálmán gondjai nekem is nagyon rosszul esnek. A fázás miatt persze nem tudom vigasztalni az Otthonlevőket, mert itt – eltekintve az Institutnak attól a fűtött szobájától, ahol most is írok,¹⁰⁴ s amelyet Tietzével egyedül használok, én csaknem egész nap, ő legfeljebb az előadásai előtt egy-egy órára – állandóan farkasdermesztő

⁹⁸ Lencsibaba. Színes rongyból összeállított baba (a gyártó olasz üzem latin jelmondatának – *ludus est nobis constanter industria* – kezdőbetűiből).

⁹⁹ MNG Adattár, 20151/1979/31/25. – Levél, rajta más kézzel: 7. Ékezett 1920. november 20. délelőtt.

¹⁰⁰ Valószínűleg Herman Nohl valamelyik könyvéről lehet szó, talán az épp abban az évben megjelentéről: *Stil und Weltanschauung*. Jena, 1920.

¹⁰¹ Ferenczy Béni. Utalás Kornis Gyulára, aki 1914-től az 1912-ben felállított pozsonyi Erzsébet Tudományegyetemen tanított, illetve 1918–1919-ben a Bölcsész- Nyelv- és Történettudományi Kar dékánja volt.

¹⁰² Ferenczy Noémi.

¹⁰³ Kenczler Hugó. Ld. még: 76. jegyzet.

¹⁰⁴ 1920. november 11-én örömmel újságolta bátyjának: „A legfontosabb pedig számomra, hogy most már eljárhatok hazulról, mégpedig az Appartha, ahol Dv[orák] egy külön szobát, a Zimmermann volt szobáját utalta ki nekem. Ez a szoba az egész különálló magántanári szobából nyílik, és ezen át fűtődik. Egyelőre még nem foglaltam el, minthogy az egyik magántanár, Frey (a másik íróasztal Tietze-é) sohasem jár be s így az ő asztalánál is dolgozhatom, közvetlenül a jó kis fűtött vaskályha mellett. De ha később beköltözöm az én szobámba (csak ma közölte Swob Dv[orák]nak ezt a határozatát, amellyel

a hideg és teljes a fűtetlenség. De az ember, mint mindenhez, ehhez is hozzá tud szokni. Így pl. a középosztály népkonyhájához. Most már legtöbbször in loco¹⁰⁵ szoktam ebédelni időnyerésül, sok idő vész el. t. i. azzal, hogy reggel a hidegben nehezen megy a fölkelés, aztán még soká kell várni, míg reggel Mikula, aki most már naponta fölkel, megfőzi a reggelit. Hanem az ebéd igazán nem olyan rossz – csoda, hogy hogyan tudják 10 krónért adni. Vacst megint csak Mik[ulá]nál, vagy 1–2-szer egy héten Juliskánál kapok. Igazán nem kell siránkoznom semmi miatt, most mindenkinek küzdelmes az élete. Szegény Ernestónak tegnap megint rossz napja volt – mégis az, hogy tudja, hogy a szanatórium komolyan fenyeget (nyárig kapott haladékok) igen hatásos regulátornak bizonyult.

Schusterről semmi hír, ma visszaérkezett a levelem Tullnból, ahová innen ment azzal, hogy ott ismeretlen. Talán volna olyan jó Marcika betelefonálni a klinikára – nem tudják-e ott a címét. Dudót egy még nagyobb szívességre kérem: szerezzé meg, hacsak lehet, Holló címét. Megtudható a Teréz körúti rendelőjében (dr. Amár René¹⁰⁶ k. a.-tól, vagy pedig a lakásán). Azért van föltétlen szükségem rá, mert tőle kell a gróf számára megkérdezni, ki a legjobb tüdőspecialista Bécsben. A Benedict¹⁰⁷ ide hozatását nagyon esztelenségnek tartom a részéről.

Vasárnap meglátogattuk Káldorkával Jnát és Jóskát,¹⁰⁸ akiknek két szép szobájuk van egy diáktelepen. Tőlük tudtam meg az 1. oldalon közölt hírt, lehet, hogy Jóska maga utazik el az ikert¹⁰⁹ kiváltani és idehozni.

A hosszú levélben sok-sok élvezetes mondat van. A lapszemelvényeket köszönöm. Szakállas¹¹⁰ pimaszsága felülmúlja a nála megszokott mértéket is, mit szól vajon a nyilatkozathoz a budai mérnök úr? Bukarestbe még a héten újra fogok írni, talán elveszett a levelem, bár ajánlva adtam föl. A néné, Jancsikát sokszor szeretettel üdvözlöm.

A minden felé gangban levő jobbra haladást megzavarta Wrangel szörnyű debacle-ja, amelyről még a francia források is a legvigasztalanabb dolgokat írják. Egyidejűleg komoly közgazdasági cikkek tárgyalják a szovjet határozatát a pénz teljes kiküszöböléséről. Ugyanakkor a Presse azt írja, hogy a jövő héten lemond az angol kormány 3 bolsi ellenes tagja, hogy megkezdődhessék végre a rendes forgalom Oroszországgal. – Nem tudom írtam-e már, hogy az egyik szaklapban olvastam egy

---

a szobát nekem utalja), oda is be fog hatolni a kályha melege, ha egy kicsit erősebben rakunk rá. Egyelőre 200 kiló fa és 100 k szén fölött rendelkezem.” MNG Adattár, 20151/1979/31/24.

¹⁰⁵ Helyben.

¹⁰⁶ Amár René (?–1946 után) pszichoanalitikus, Szondi Lipót tanítványa volt.

¹⁰⁷ Benedict Henrik (1871–1926) orvos, egyetemi tanár. 1911–1914-ben Freiburgban tanult. 1915–1926-ban a Zsidó Kórház belgyógyásza, 1923–1926-ban igazgatója. Az anyagcsere-patológiával, ideg- és szívkórtani kutatásokkal foglalkozott.

¹⁰⁸ Jelena Grabenko (1889–?) festőnő, 1914–1918 között Lukács György felesége. A Tanácsköztársaság bukása után Bécsben Révai Józseffel élt együtt.

¹⁰⁹ Ferenczy Béni.

¹¹⁰ Térey Gábor.

cikket az ottani művészeti és múzeumpolitikáról, bár ellenséges forrásból, mégis a legelismertebb dolgokat mondja. Ha időm volna, lemásolnám Kálmán számára.

Szerda este

Dv[orák] kollégiumából jövök, aki ma kezdte a felfogását a „manierizmus” történetéről előadni, – tehát az én szűkebb területemről – amint ezt az óra előtti véletlen találkozásunkkor bejelentette, mondván, hogy milyen nehéz neki a vállalkozás, és hogy ezeket az előadásokat tulajdonképpen nekem kellene megtartanom. A gróf,¹¹¹ aki éppen velem volt, mert egy napra Bécsbe látogatva fölkeresett az Apparatban, nagy szemekkel hallgatta ezt. Nagyon hívott ki magához, úgy hogy meg is ígértem neki annyit, hogy lehetőség szerint még a télen elmegyek egy időre Grusbachba. „Mein Haus steht Ihnen zu jeder Zeit offen.”¹¹² Úgy örült, mint egy gyerek, hogy megint beszélgethettünk. – Ernestónak is megjött a jókedve. Itt van a varrónő, elhozta a kis fekete kandúrinasa számára megrendelt piros bugyogót – ez aztán neki való szórakozás. Olyanokat röhög, hogy az ablakok reszketnek bele! – Az idő máma enyhébbre fordult; nagy köd van, sőt az eső is szemez egy keveset, de elmúlt a nagy hideg. Bárcsak maradna így.

Isten velük drága jó Otthoniak, mindenkinek sok-sok csókot küld a

Kibuns

Csütörtök

Most kaptam Tyumpika kártyáját – épp miközben a Rupert tegnapi interpellációját olvastam a Pressében.¹¹³ Köszönöm a jókívánásokat, remélem, hogy lassan megkezdhetem már a dolgot. Hogy azonfelül – állás stb. – hogyan alakul a helyzetem, az itten már nagyon is tőlem függ. Hogy Kálmán nem tudja ezt az egyet megérteni, hogy nekem minden nagyon mindegy és egyes egyedül csak az fontos, hogy a tudományban haladjak. Ezt sajnálom, de arról nem tehetek. Mindarról tehát, ami rajta és Mancin át Simi¹¹⁴ urat is érdekelhetné, nem írhatok semmit. – E héten

¹¹¹ Karl Khuen-Belasi.

¹¹² Az én házam Önnek mindig nyitva áll.

¹¹³ Rupert Rezső (1880-1961) kispártos politikus. 1920-ban választották nemzetgyűlési képviselővé. Többször szorgalmazta az államforma és az államfő kérdésének népszavazásos rendezését. Szabad királyválasztóként nem szavazta meg Horthy kormányzóvá választását. – A Nemzetgyűlés 1920. november 15-i ülésén nem Rupert Rezső, hanem Somogyi István képviselő interpellálta Teleki Pál miniszterelnököt, mert túlzottnak tartotta vádjait az Ébredő Magyarok ellen. Rupert Rezső pedig éppen hogy kevesellte és Somogyival is és a miniszterelnökkel is éles szóváltásba bonyolódott. Ld.: *Az 1920. évi február hó 16-ára hirdetett Nemzetgyűlés naplója*. VII. Budapest, 1921. 17-32.

¹¹⁴ Meller Simon. 1920. november 6-án írta Wilde bátyjának: „Tegnap volt Dv[orák] első előadása. Megjelent Weyde Gizi kíséretében a Simi is, de nagyon messze attól a helytől, ahol én álltam, úgyhogy meg kellett elégednie azzal, hogy nyájasan mosolyogjon felém, amit én persze rövidlátó létemre teljesen ignoráltam. Később odajött Gizi, s elmondta, hogy az utcán találkozott Simivel, aki valószínűleg üzleti ügyben van itt.” MNG Adattár, 20151/1979/31/25.

szeretném még elintézni egy csomó függőben levő ügyemet és a jövő héten a délelőttöket a gyűjtemények látogatására fordítani.

(Nagyon hideg van, azért ilyen kevés az írás.)

Isten velük, drága otthoniak, minden jót, egészséget kíván a Buns.

Wilde János – Wilde Ferencnek, Bécs, 1920. november 23.¹¹⁵

Kedd, nov. 23.

Drága otthoniak,

az otthoni levél megjött, de az enyémre, amit csüt. reggel adtam fel, még nincsen benne válasz - remélem azért, még ez sem fog elveszni, hisz ajánlva küldtem. Béniról tegnap estig (megkérdeztem Gyurit) nincsen újabb hír. - Vasárnap válasz Jancsika bátyjától - egy nov. 5. kelt levél, küldönc hozta, egy jó barát, Juliskához, de az ő távollétében, így nem beszélhetett vele. Én egy kártyán nyugtáztam a küldönc számára küldemény átvételét. Szegény Károlynak tényleg az első híre volt az én levelem hazulról, s a végtelen örömét fölötte, mint írja, csak az keserítette meg, amit Tamásról megtudott belőle. Most a következő kérései vannak az otthoniakhoz. 1.) Kapja-e már a Néni a nyugdíjat és havonként mily összeget. 2.) Mekkora Ilonka¹¹⁶ fizetése. 3.) Mi a pontos válaszuk az átköltözés kérdésében. („Ilonka képesítésének megfelelően itt is kaphatna állást.”) 4.) Pontos részleteket arról, hogyan szereztek tudomást Tamás sorsáról. 5.) „T. feleségének s anyósának sorsáról nem tudunk semmit. Hátha sikerülne Önnek, talán édesanyámék útján a tekintetben is segítségünkre lenni. Ha lehet, tegye meg, szépen kérem.” (Közli is erre a célra az anyós címét, amit azonban biztosan ismernek néniék.) 6.) „Ne haragudjon, hogy ilyen dolgokkal is megerhelem. Meg ne vegye gyerekesnek az ügyet - szeretném olvasni édesanyámnak meg Ilonkának a keze írását. Olyan öreg gyerektől, mint én vagyok, nem lehet ugyebár ezt a kívánságot rossz néven venni.” 7.) Még egyet. „Barátom, kire a levelet bízom, átad önnek egyezzer leit. Szíveskedjék ezt a pénzt valami megbízható emberével édesanyámhoz eljuttatni. A lei Pesten jól áll, talán segítségükre lehetnék így.” - Az 1000 l. nálam van, de szeretném ha hazulról írnák meg, hogyan juttathatnám le átváltás nélkül, mert ismerős mostanában nem megy Pestre s bank nem tudom vállalja-e. A kérdésekre magam már válaszoltam, - már amennyit tudtam belőlük, kérem azért mielőbb néniék részletesebb válaszát, hogy továbbíthassam! Karácsonyig ott lesz az is. Végtelenül örülök, hogy szegény K. a legfontosabb kérdésekben tájékozott már, s ha részben szomorú is, amit hallott, nem kínozza legalább már bizonytalanság. K. új címe: Str. Constantin Moroiu 19.

Tolnaitól is kaptam hosszú levelet Frankfurtból. Igen okos, szép dolgokat ír benne. Mint a napokban véletlenül megtudtam, a derék fiú a maga havi átalányaiából teljesen eltartja az itt élő Káldorkát, akinek egy fillér jövedelme sincs (most

¹¹⁵ MNG Adattár, 20151/1979/31/24. - Levél, rajta más kézzel: 8. Ér. 1920. nov. 26. Péntek d. e.

¹¹⁶ Wilde Margit tanár barátnője a Retek u. 5-ben lakott. MNG Adattár, 201516/1979/29-16.

vettem fel én is az ő előzetes tudta nélkül számára 800 Kt. Mikula segélyalapjából) – azonkívül támogat két Németországban tanuló magyar lányt. Így aztán érthető, hogy mért vacsorázik ő maga csak kenyeret és feketekávé. (Már tavaly is így ment ez egész éven át.)¹¹⁷

Az egyetemről nincs semmi újság. Mikula még mindig beteg, addig hát csak lassan evickélünk tovább.

Mint hallom, e héten ideérkezik állandó tartózkodásra a Mester.

A levél apró híreit és az újságszeleteket nagyon köszönöm.

Szombat este voltam egy gyönyörű hangversenyen: Beethoven septettjeit és Schubert oktettjét játszotta a híres Rosé quartett.¹¹⁸ E héten két másikba megyek, állóhelyeket váltva nem olyan drága és a leggyönyörűbb szórakozás.

A ruszik sikereiken felbuzdulva megszakítják a rigai tárgyalásokat, ugyanakkor mikor az angolok elismerni készülnek a szovjetkormányt. Franciaország – mint a Daily Mail dühösen írja – nagy tömegekben szállít hadianyagokat nekünk. Az Ébredőket¹¹⁹ illetőleg itt csak azt írják, hogy azok erősebbek, mint valaha és a belügyeiknek megkezdődött szellőztetését igen súlyosan fogják megtorolni. Egyelőre azonban a vad csehországi események¹²⁰ háttérbe szorították az érdeklődést a mi dolgaink iránt.

Petro[vics] az én egyenes kérésre kijelentett annyit, hogy ő nem fogad el pénzt kiviteli engedélyek adásáért.

Mikula kérdezteti Tyumpikát, hogy hányas számú cipőt hord, mert a legutóbbi szeretetadomány csomagban érkezett egy pár új női cipő – így egy szép hosszúszerű 37-es – amiket nem akar munkásoknak adni.

A hollandi füzetet illetőleg Kálmánnak megmondhatjátok, hogy Tietzeék mindjárt egyéb füzetek írására is le akartak kötni, sőt, egy másik kétnyelvű vállalatba is bevenni munkatársnak, amely hasonlóképpen fizet (75 holl. forintot ívenként), de én nem vállaltam egyebet, mert nem tetszik ez a pénzért való írás, azt se tudom menne-e, ha akarnám. – Igaz, Hugó Berlinbe ment, ahol belép egy műkereskedésbe,

¹¹⁷ Tolnai a Bécsben élő emigránsokat is támogatta anyagilag, pl. Révai Józsefet is. Ld.: *Sinkó Ervin levelezése I. 1914–1944*. Sajtó alá rend. Kovács József. Budapest, 2001. 175.

¹¹⁸ A Rosé-Quartet 1882-ben alakult Bécsben Arnold Rosé vezetésével.

¹¹⁹ Az Ébredő Magyarok Egyesülete a Tanácsköztársaság idején alakult szélsőjobboldali, antiszemita szervezet. Horthy Budapestre történt bevonulása után az ébredők több hónapon keresztül rettegésben tartották a budapesti utcákat, több bombamerénylet is elkövettek. 1920-ban ugyan Teleki Pál miniszterelnök betiltotta működésüket, de a szervezet változatlanul meghatározó szerepet játszott a magyar politikai életben.

¹²⁰ 1920-tól „felgyorsult a csehek és németek nemzeti elhatárolódása. A németek körében a csehszlovák állammal való együttműködés és szembehelyezkedés irányzatai alakultak ki. Az ellenük irányuló csehszlovák intézkedések (a németek nélkül végrehajtott földreform, cseh nyelvvizsga kötelezettség a német tisztviselők számára, majd szervezeteik betiltása stb.) miatt a németek szorosabbra zárták soraikat. Nemzeti szervezeteik erősödésére a csehszlovák rendőrség határozott intézkedésekkel reagált.” Németh István: A szudétanémetek. *Historia*, 24, 2002, 8. 15–16.

mert nem talál más kiutat a maga számára.

Majd folytatom még az írást, ha az újabb otthoni levél megjött. Addig is sok-sok csókot küld Munisikának, Tyumpikának, Dudónak

a Bundos.

Wilde János – Wilde Ferencnek, 1920. november 29.¹²¹

Hétfő d. e.

Drága jó Otthoniak, elmúlt már a posta ideje és nem hozta el a nagyon várt levelet hazulról. Pedig csak emiatt vártam az írással – vártam a választ az előbbi levelemre és az újabb otthoni híreket, mert a múlt héten csak egy kártya jött. Így nem tudom, megérkezik-e holnapra, Munisika születésnapjára ez az írás, ha a főpostán adom is fel express. Ernesto tegnap mindenáron táviratozni akart, és nagyon nehezen hitte csak el, hogy azt nem szabad, mert megijeszthetné Munisikát. Azért hát velem együtt így kívánnak ők is minden jót, sok-sok egészséget és örömet erre, 66-ik születésnapjára a Kis Rozinak.¹²² Minthogy posta most nem megy haza, engem örvendeztettek meg egy ajándékkal, egy Amerikából most érkezett szép, meleg gyapjúsállal. Még a születésnap ebédet is megettük tegnap Ernesto mamájánál – ami annál nagyobb ünnep volt, mert Mikula először jött ki velünk a lakásból 6 hét után. Nem is volt nagyobb következménye, pedig a tegnapi nap meglehetősen hideg volt. Szóval így ünnepeltünk tegnap. Este Juliskánál voltam Káldorkával és Mesterrel vacsorán. A Mester tegnapelőtt este érkezett, úgy hogy egy fél napig együtt volt az ikerrel, akinek ott jó dolga van egyelőre, egy magyar ügyvédnél lakik és annak a portréját csinálja. Csak egy napig volt fogva Kolozsvárt, akkor egy ismerős tiszt kiszabadította, ő pedig 3 másik magyarral mindjárt megszökött Kassára (kevésel Mancsi után lehetett ott), ott szereztek cseh papírokat s azzal jöttek tovább... mint már tudjuk. Ellenben nagy gond, hogy Nelly még azóta is, tehát ca. 3 hete Kolozsvárt fogva van, bár elég kedvező külső körülmények közt, de mégis fogva. Innen történik most intervenció az érdekében – én is várom néniék levelét, hogy annak továbbításához ezt a kevést csatoljam – ilyenkor nem baj, ha több oldalról történik kísérlet. Fontos, hogy Nellynek teljesen rendben van az állampolgársága.¹²³ – A Mester is úgy tudja, hogy a 30000 K nem érkezett meg s hogy nagy szükségben vannak otthon, mindazonáltal előbb írok az ikernek, hogy pontosan írhasak haza: remélem a hét végére itt lesz a válasza, amit rögtön továbbítani fogok.

A Mester haza mindenféle hamisságot írt az édesanyja megnyugtására – amit tesz, az éppen ellenkezője annak, amit hirdet magáról. Egyébként kövér, húsos, pi-

¹²¹ MNG Adattár, 20151/1979/31/23. – Levél, rajta más kézzel: 9. Érk. 1920. XII. 1. szerda d. e.

¹²² Wilde Richárdné szül. Somjány Róza 1854. december 1-én született Tolcsván és december 3-án keresztelték. Tolcsva, R. k. plébánia, keresztelési anyakönyvek.

¹²³ Ferenczy Béni és Noémi.

ros, hosszú a haja, kerek a formája és van annyi pénze, hogy itt egy évig élhet belőle.¹²⁴ Pedig kereshet is újra, ha valutában ír. (Apropos: tegnap kiszámítottam, hogyha a megállapított 32 oldal terjedelemben írom meg a L[ucas]. v. L[eiden]-t most 23 000 koronát kapnék érte.) A Benesch úzi ezt nagyban. (Mesélik, hogy a Bristol és az Imperial pincérei, naponta több, néha 15–20 dollárokat is beszedenek fejenként mint borraivalót az ott lakó amerikaiaktól – vagyis usque 12 000 K-t!) Berci¹²⁵ Prágába ment szerencsét próbálni a feleségével együtt, de alighanem ő is továbbmegy Berlinbe, vagy éppenséggel Amerikába. A Mester bátyja, a Nem-nem soha báty,¹²⁶ a lengyel–magyar külkereskedelmi társ. ügyvezető igazgatója.

Olyan régen nem írtam már, hogy nem tudom, milyen újságokat nem írtam még meg. Gyakran megyek koncertbe (állóhelyre, ma este és holnap este is) és hallatlan szép dolgokat hallok. Az élet most már itthon sokkal kellemesebb, van elég tüzelő egy szoba fűtésére. Nikchen rendszeren fölkel minden reggel, a takarítónő is eljön naponta – és főleg a hangulat sokkal jobb. Most már a héten tényleg belefoghatok a munkába. A múlt héten bizony egy kicsit fáradt voltam és emiatt hagytam mindent. Dvořák nagyon kedves, folyton érdeklődik és szeretne segíteni.

Most félbeszakítottak –de nem írok már tovább, hogy szaladhassak a postára a levéllel. Ha megjön az otthoni levél, fogok mindjárt válaszolni. Most csak jó étvágyat kívánok a csirkéhez, ha még nem fogyott el, a Munisikának pedig számtalan csókot küldök és kérem, hogyha holnap sokat fog csuklani, ne haragudjon ránk, akik itt emlegetjük. Én egész nap otthon leszek gondolatban.

Drága jó Otthoniak, Isten velük

a Bécses.

Wilde János – Wilde Ferencnek, 1920. november 30. – december 4.¹²⁷

Kedd d. e.

Drága jó Otthoniak,

tegnap a postára indulóban a kapuban találkoztam még a levélhordóval, aki a vaskos otthoni levelet hozta. Nagyon-nagyon örültem neki. Most, mielőtt folytatnám az írást, előbb az ebben foglalt kérdésekre felelek. Schossberger¹²⁸ úr nevét először a

¹²⁴ „A Mesternek 3000 krónos állása van, megmondhatja Dudó a mamájának azt is, hogy nagyon jó bőrben van, minden héten látom.” – Wilde János – Wilde Ferencnek, 1920. december 16. MNG Adattár, 20151/1979/31/10.

¹²⁵ Pór Bertalan (1880–1964) festőművész, a Nyolcak tagja. A Tanácsköztársaság bukása után 1938-ig Szliácson élt, ahol felesége fürdőorvos volt. 1935-ben egy fél évet a Szovjetunióban élt, majd Párizsban. 1948-ban hazatért és a Képzőművészeti Főiskola tanára lett.

¹²⁶ Fogarasi (Fried) Ernő (1888–?) Rt. igazgató.

¹²⁷ MNG Adattár, 20151/1979/31/22. – Levél, rajta más kéz írásával: 10. Érk. 1920. XII 6. Hétfőn éjjel.

¹²⁸ Br. Schossberger Lajos (Tornyai-Schossberger) (1861–1928) műgyűjtő. Ld.: Takács Gábor: *Műgyűjtők Magyarországon a 18. század végétől a 21. század elejéig*. Budapest, 2012. 403.

Karikás üggyel olvastam, melyet egy itteni lap is megírt. Foglalni, egész biztosan tudom, nem voltam nála,¹²⁹ sőt Juliska, aki ismeri a családot, azt is tudja, hogy senki más sem volt ott. Tehát az audienciára rendelésnek más lehet az oka. Azt hiszem leghelyesebb, ha Dudó, mint megbízottam megkérdezi tőle, mit akar, minthogy én jelenleg hivatali szabadságomat külföldön töltöm. – Petr[ovics]nak és Kaplonyinak¹³⁰ külön-külön még e héten írni fogok. A szabadság ügye örülök, hogy rendbe jött – most már, minthogy itt egyelőre nem akartam beállapodni, legalább az átmeneti idő alatt tartozzam valahová. – Ismételten írok, hogy Berger¹³¹ ügye rendben – de hát hogyan jött rendbe? Kálmán egyéb óráihoz melegen gratulálok. Nehéz kenyér az nagyon, de hát most nehéz időket élünk. Az évfordulónak olyan módon való megülését, amit Dudó jelez, ezúttal hagyja még el Kálmán. Itt azt hiszik, hogy otthon egy időre nagyon meg fog erősödni a reakció s emiatt nagyon féltik is őt, jobb szeretnék biztosabb helyen tudni. – Mancinak, remélem, még e héten szintén tudok írni. Ami az én elhelyezkedésem kérdését illeti, hangsúlyozom, hogy az állampolgárság kérdésétől eltekintve is csak rajtam múlik, ha nem keresek. Eddig itt azt a szót „kérem”, ki nem mondtam, semminek utána nem jártam, gondolatban nem foglalkozom a dologgal – azért, mert nem pénzt keresni jöttem ide. Egyelőre azzal a pénzzel, ami nálam van, föltétlenül elélek még nyárig, azután is van majd

¹²⁹ Utalás a Műkincsek Társadalmisító Bizottság tevékenységére. A korabeli dokumentumokból és sajtóközleményekből természetesen sok megtudható a bizottság tevékenységéről, azonban az evvel kapcsolatos jegyzőkönyvek lappanganak. Egy részletes jegyzék ismert a köztulajdonba vett gyűjteményekről, illetve arról, hogy ki és mikor végezte azt; Hoffmann Edith állította össze a jegyzőkönyvek alapján 1920. január 7-én (közölve: Kiss 1960. 201–203.) A jegyzőkönyveket 1919. augusztus 8-án Kenczler Hugó átadta a Szépművészeti Múzeumnak. Bárány Gerő miniszteri tanácsos, 1919. október 4-én kelt jelentésében azt írta: „A Műtárgyakat Szocializáló Bizottság ügyiratait nem tekintettem meg, érdeklődtem azonban dr. Hoffmann Edith szépműzeumi őrtről ez ügyiratokról, aki ez ügyiratokra vonatkozóan is arról biztosított, hogy azokban komolyabb kifogásolható visszaélések nem foglaltatnak, az ügyiratok elkészítéséhez nem értést eláruló rendtelenségek azonban itt is vannak.” (BFL, VII.18.d-1919-IV-13-94. 111.) Ugyanakkor Petrovics Elek 1919 szeptemberében azt jelentette felettes szervének, hogy az iratoknak nyomuk veszett. (Gerelyes 1967. 38.: 90. jegyzet, hivatkozással a múzeum 1919/468. iratára). Ez utóbbinak mind Bárány Gerő jelentése, mind Hoffmann Edit hónapokkal később írt igen precíz jegyzéke ellentmond. Annál is inkább mert a jegyzőkönyvek, vagy legalábbis egy részük jelenleg is a Szépművészeti Múzeum irattárában található. (Molnos Péter: *Aranykorok romjain*. Budapest, 2015. 28.: 4. jegyzet.) A rendelkezésre álló adatok nem utalnak arra, hogy Schossberger Lajosnál is foglaltak volna.

¹³⁰ Kaplonyi Gyula a Magyar Nemzeti Múzeum másodtitkára volt 1919-ben, a Tanácsköztársaság után vizsgálat folyt ellene.

¹³¹ Berger Tivadar, Káldor és Tolnai osztálytársa. A Vasárnapi Kör ún. „unokái” közé tartozott. Balázs Béla: *Napló 1914–1922*. Sajtó alá rend. Fábri Anna. Budapest, 1982. II.: 406. – Bergter Ferenczy Béni is említi egy levelében, amelyet Wilde Ferencnek írt 1921 márciusában: „A szobrot bőven elég ha Berger hozza szeptemberbe. De Bergerben nem bízom – nagyon hájas és valahogy elfelületesedett, a dolgok nem mélyedtek ki benne hanem lebegnek tovább a felületen. Nem jól fejlődött legény.” MNG Adattár, 20151/1979/11.

talán egyikét ezer K otthon, az évkönyv is fog hozni valamit, ha pedig az év első felében megjelenhetik a L[ucas]. v. L[eiden]-em, azon sokat keresek. A lakásom, ami most itt különben nagyon drága volna, megvan, ameddig én akarom, reggelit és vacsorát is kapok, ebédet 12 krónért a Gemeinschafts Kűchében (amit vagy felhozatok én is ide, vagy pedig időspórolásból lent eszek meg), úgyhogy nagyobb kiadásaim nincsenek. Mindazonáltal azt gondolom, karácsonyra, még ha addig meg is lenne az olcsó vasúti jegyem, nem megyek haza spórolásból. Viszont azt hiszem, Grusbachba sem megyek föl - legfőljebb újév után -.

Szerdán, ebéd után. - Pragmatikusan folytatom. Tegnap, miután az előbbi lapot megírtam, jól megebédeltem és uzstam¹³² (a Weyde Gizi¹³³ volt közben itt látogatóban, Mikula ellátja az összes magyarokat, a Káldorka után, aki a múlt héten kapott 800 K-t, most a Gizi is), benn voltam az Apparatban, ahol találtam egy cédulát Tietzetől, melyben kér, hogy jöjjenek el a hivatalába. Ott a köv. ajánlatot tette: Neki nagyon sok a hivatali elfoglaltsága (ententékkal való tárgyalások a kiadandó műkincsekről stb.) s emiatt szenvednek a tudományos és egyéb privát munkái. Nem vállalnám-e, hogy az utóbbiakban segítek neki (a „Bildende Künste” c. folyóirat¹³⁴ szerkesztése, egy újonnan meginduló „Kunstgesch. in Bildern”¹³⁵ szerkesztése stb.), úgy, hogy a privát levelezése egy részét elvégezzem, utánajárok szükséges fotográfiáknak stb., mindezt úgy, hogy - szerinte - naponta kb. egy órát szentelek neki. Ezért fizetne nekem havi 1200 (ezerkétszáz) K-t, és felajánlja, hogy legyek munkatárs a Kgesch. in Bildern írásában, évenként 2-3 ív erejéig, ahol is 1/16-od rét ívenként 1000 Márkát fognak fizetni. A munka nála azonnal megkezdhető. - Gondolkodási időt kértem és kaptam szombatig.

Tegnap este Haydn „Schöpfung”-jának¹³⁶ egy díszelőadását hallgattam végig. Csuda szép volt. Ma este a Tonkünstlerek Beethoven-ünnepére megyek.

Ma reggel a köv. posta várt: 1. az otthoni levél (sajnos már nem érkezhettek meg a válaszom a Mus. indulásáig - pedig a Riegl-jegyzeteimre, kivonataimra, kópiáimra és egyéb módszertani jegyzeteimre nagy szükségem volna); 2. egy távirat a gróftól, hogy azonnal utazzak, mert nagyon kíván látni; 3. a mellékelt levél a titkártól; 4. egy levél Tolnainótól tele aggodalommal Béni miatt. A levélírási kötelezettségek ezzel az áttekinthetlenségig szaporodtak. Az első dolgom tehát, hogy - a Dudó által adott minta szerint - egy *teljes* indexet fektessenek föl sürgősségi alapon.

¹³² Uzsonnáztam.

¹³³ Weyde Gizella (1894-1984) művészettörténész, grafikus. A Képzőművészeti Főiskolán Hekler Antal óráit hallgatta, majd 1917-től a müncheni egyetemen tanult művészettörténetet Heinrich Wölfflinnél. 1918-ban Hekler Antal asszisztense a budapesti egyetemen. 1920-ban Bécsbe költözött s az ottani egyetemen doktorált 1922-ben klasszika-archaeológiából. 1924-1928 között a Pozsonyi Városi Múzeumban dolgozott, majd férjét követve Németországban telepedett le, ahol műemlék restaurálással foglalkozott.

¹³⁴ *Wiener Jahrbuch für Bildende Kunst. Die Bildenden Künstler.* Hrsg. Hans Tietze. Wien, 1922.

¹³⁵ *Kunstgeschichte in Bildern.* Ld. a 77. jegyzetet. Nem jelent meg újabb sorozata.

¹³⁶ Joseph Haydn *A teremtés* c. oratóriuma.

Drága Otthoniak, - péntek dél van már, de a sürgős levelekből nincsen még egy sem.

A fönnebb említett indexet fölfektetve kiderült, hogy a következő 2 hét alatt legalább 25 levelet kell föltétlenül megírnom, amelyek közt több nehéz is van. Egészen szép pensum, akárhogy vesszük is. Most egy pár napja enyhébb az időjárás, egészen felélenkültünk rá; ma éppenséggel teljes tiszta napsütés van. - Tegnap itt volt Káldorka. B[éni] számára még nincs meg az Auf. bew.,¹³⁷ addig nem jöhet; egyébként csak látogatóba (- azért nem tudok írni, mert a masza[t] kikezdett a tollszárammal -) fog jönni, aztán visszamegy, mert ott kereshet. N[oémi] dolgában G. Oktaviánhoz¹³⁸ fordultak innen, de még nincs hír az eredményről. Nagyon nyugtalanul várom, mi lesz a Pali sorsa, nem hiszem, hogy szegényt ártatlannak fogják találni.

Péntek d. u. Károlynak írtam, néniek levelét továbbítottam N[oémi] ügyéről nem tettem említést, csak egy kimentő cédulát tettem belé Valér számára.¹³⁹ Most viszi a postás. Mester most volt itt, B[éni]től nincs újabb hír, csak az biztos, hogy nagyon sok a megrendelése.

Szombat délben. - Drága jó Otthoniak, alig olvastam el az expresst, amely 10 óra körül érkezett, már meg is jött M. J. személyesen egy honfitárs kíséretében. Szerencsére Mikula szobája rendben volt már - s így tisztességgel fogadhattam őket. Most mentek el egy órai látogatás után - miután megállapodtunk egy találkozásban holnap d. e. a Staatsgalerieben. (Azután talán majd előhozakodhatok a cipővel, annál inkább, mint-hogy a táskánkkal utazik vissza.) Hát nagyon, nagyon köszönöm drága Munisikának a meglepetést. A Mikula úgy örül neki, mint egy gyerek. Ő kapta a könyvet és a nagyobbik mákost közös használatra, Juliskát majd a kisebb mákossal fogom meglepni, lesz öröm. A cigárokat is - nem tudom, honnan eredhetnek. - Külön meleg kösz. Dudónak éppúgy az egész meglepse avanszálásáért. Most már itthon maradok ebédre, hogy feles legyenek a mákos ünnepélyes megszegésénél. Fogjuk emlegetni Munisikát!

Szegény Jenőke sorsa nagyon elszomorít. Nagyon kérem küldjenek híreket róla időről-időre. Képelem Kálmán gondját. - Még egyszer kérem őt, legyen a mostani időkben, amelyek igen könnyen még rosszabbra fordulhatnak, nagyon óvatos. Nem lehetetlen, hogy a reakció egy attakot próbál meg, ami mindent a fejetetejére fog állítani. Az itteni lapok szerint József¹⁴⁰ előtérben - de ez csak találgatás. Biztos hogy a chaos nagyobb mint valaha. - Szerbiában a szkupsina választásokon csak 9 szociáldemokrata jött be, ezzel szemben 55 bolsi. Német és Csehorsz.-ban is megint nagyobb a mozgolódás, a Wrangel-győzelem erősen kezdi éreztetni a hatását.¹⁴¹

¹³⁷ Tartózkodási engedély.

¹³⁸ Ferenczy Noémi ügyében. Octavian Goga (1881-1938) román költő, antiszemita politikus, 1919-1920-ban művelődésügyi, illetve államminiszter; 1926-ban belügyminiszter, 1937-1938-ban miniszterelnök.

¹³⁹ Ferenczy Valér (1885-1954) festő, Ferenczy Béni és Noémi testvére.

¹⁴⁰ A legitimisták tervére utal, hogy Habsburg József főherceget magyar királlyá koronázzák.

¹⁴¹ A Vörös Hadsereg 1920 második felében Wrangel csapatait a Krim-félszigetre szorította vissza; 1920 novemberében 150000 katonáját sikeresen evakuálta török területre.

Ma reggel jött egy újabb sürgető levél Grusbachból, és egy levél M[andl] Edithről Berlinből. Nincsen szerződése szegénynek.

A gazok már a szemináriumot is kikezdenék. Még jó, hogy a jóisten megóvta e szép tradíciójú intézményt és derék direktorát¹⁴² – kit különben szívből üdvözlök.

Drága jó Otthoniak, számtalan csókot küld

a Kibuns.

Wilde János – Wilde Ferencnek, Bécs, 1920. december 22.¹⁴³

Szerda d. e.

Drága jó Otthoniak, ezeket a sorokat most igazán a legnagyobb galoppban írom, hogy ott legyenek még péntekig. Most érkezett meg az olyan nagyon várt hatyú¹⁴⁴ – a választ majd csak az ünnepek alatt írom, s addig úgysem megy vonat. Most a legeslegjobbat kívánom Munisikának s Tyumpikának, Dudónak ezen az első karácsonyon, melyet nem tölthetek otthon. Gondolatban egészen otthon leszek, és ha az asztalnál nekem is helyet hagynak, ott leszek, hogy fogyasszam Munisika kalácsát. Dudót pedig kérem, ha kimegy pénteken a temetőbe, gyűjtson az én nevemben is egy gyertyát Faduska és Palika¹⁴⁵ sírján.

Itt is lesz azért karácsony. Mikula szegény, bár olyan beteg még, nagyban süt már a konyhában. Meg van hívva estére a Káldorka és még egy itteni diák.

Ajándékok is lesznek, talán még fa is – persze az én eszem azért csak otthon fog járni. Isten áldja meg sokszor a drága jó Otthoniakat, töltsék jól az ünnepeket – ez volna a legnagyobb örömem, ha ezt írhatnák utána.

Most még egy újságot. Tegnap elvállaltam Gubynál a Dvořák által ajánlott konzulensi állást január 1-től kezdődőleg, havi 3000 K fizetéssel.¹⁴⁶ Tulajdonképpen állásnak nem is nevezhető, mert sem hivatali órákhoz, de még csak helyiséghez sem

¹⁴² Utalás a Fővárosi Pedagógiai Szemináriumra, ahol Wilde Margit dolgozott. Az ottani neves előadók (Alexander Bernát, Símonyi Zsigmond, Révész Géza, Palágyi Lajos, Beke Manó stb.) vagy nem taníthatott, vagy emigrált. Az új előadók igencsak más színvonalat képviseltek, pl. Császár Elemér, Cholnoky Jenő, Mosdóssy Imre. Az igazgató ekkor Ozorai Frigyes (1879-?) volt, aki sokat tett az intézmény színvonalának fenntartásáért. Ld.: Mann Miklós – Hunyadi Zoltán – Lakatos Zoltánné: *A Fővárosi Pedagógiai Szeminárium története*. Budapest, 1997. 71-72.

¹⁴³ MNG Adattár, 20151/1979/31/7. – Levél, rajta más kézzel: 13. Érzett: 1920. XII. 25. – A dátum fölött más kézzel: 1920. XII. 22.

¹⁴⁴ Küldemény.

¹⁴⁵ Édesapja és valószínűleg testvére.

¹⁴⁶ 1920. december 10-én megírta családjának, hogy a „Tietzének szombaton nemet mondtam. Csak azt kérte erre, hogy ne kelljen ezt definitívnek tekintenie – ő szívesen vár még egy hónapig, hátha meg-gondolom még.” MNG Adattár, 20151/1979/31/21.

vagyok kötve. Ez való nekem - s szépművészet, mert ligeti művész vagyok én. Úgy látom, ideális megoldás. Egyelőre közös megállapodással ápr. 1-ig próbaidős vagyok, azután beszélünk a folytatásról. - Ne tessék egyelőre senkinek sem szólni a dologról, míg a részletek [!] a legközelebbi levélben meg nem írtam.

Én őszintén örülök a dolognak, melyben mind a két fél elégedett, a legjobban pedig a közvetítő Dvořák. Igazán baráti szeretettel intézi a dolgaimat. Megnyugtató érzés, hogy egy ilyen embertől függök csak, ha egyáltalán függök itt valakitől.

Nem lehet tovább írnom, tehát minden részletet legközelebb közlök. Isten velük drága jó Otthoniak, gondoljanak karácsony este a Bécsesre, aki ugyan szintén ünnepel, de hát csak nem otthon. Majd jövőre!

Buns.

1921

Wilde János – Wilde Ferencnek, Bécs, 1921. január 8.¹⁴⁷

!Okvetlenül tessék azonnal elküldeni a Szépiből¹⁴⁸ jött szabadságolási iratot, mert erre itt mindig szükségem lehet annak az igazolására, hogy jelenleg szabadságot tisztviseelő vagyok.

Szombat

Drága jó Otthoniak,

köszönöm szépen az újabb levelet (a Jancsikáét is) - tegnap jött meg igen nagy örömömre. Mi itt nagyon szépen töltöttük ezt a második ünnepet is, a Szilveszter estén írott kártyát itt küldöm. Még most is egy nagyon nagy jóézés száll meg, ha visszagondolok az ünnep két hetére. Közelebb jutottunk egymáshoz Mikulával és Ernestóval, mint valaha. Munisiék nyugodtan lehetnek mindenképpen afelől, hogy nagyon jó otthonom van náluk, ami addig, amíg végre egészen a magam lábára állhatok, igazán megbecsülhetetlen érték. Nagyon szeretnek engem (én is őket), és minden módon iparkodnak erről bizonyosságot tenni. Becsületes, derék, jó emberek, amit ebben az újévi első levelemben is hangsúlyozni akarok.

A másik igazán nagy segítség Dvořák. Vele is a legigazibb baráti viszonyban vagyok. Szeret és nagyon becsül. Minden dolgát, tervét elmondja, a munkáit megbeszéli velem, ideadja a kéziratait olvasásra. Mondják, ha egy pár napra nem megyek be az egyetemre, mindenkinél kérdezősködik, hogy nem látott-e, és izentet, hogy jöjjelek, mert szeretne már beszélni velem. Mikor az újesztendőre „minden jót” kí-

¹⁴⁷ MNG Adattár, 20151/1979/32/5. - Levél, más kéz írásával: 15. Érkezett 1921. I. 11. délelőtt.

¹⁴⁸ 1920. október 27-én a Vallás- és Közoktatásügyi miniszter nevében Pekár Gyula államtitkár, 1920. október 1-től 6 hónap fizetés nélküli szabadságot engedélyezett Wilde Jánosnak. SzM Irattár, 1920/555., 670.

vántam neki, ezt felelte: „Das beste ist dass Sie hier sind.” Aranyos, jó ember.

Nagyon, nagyon örültem a levél jó híreinek, legjobban annak, hogy Dudó megszabadult a népszámláló robottól. Nagyszerű, hogy Dudó ilyen praktikus lett. A másik jó hír, hála a szünetnek, Tyumpikának is javul a hurutja, és hogy így van reménység, hogy ez idén egészségesen kezdi meg a második félét. Munisika vigyázzon nagyon mindkettőjükre, de magára is, szerezze meg minél előbb a 41 kilót.

Izenet Kálmánnak. A listával tegnap elmentem Gilhofer és Ranschburghoz (a legnagyobb itteni cég¹⁴⁹ régi grafikára), ahol *nagyon* érdeklődtek a könyvek iránt, ajánlották, hogy hozza fel őket a tulajdonos, mert csak akkor tehetnek konkrét ajánlatot. A sürgetésemre annyit mondtak, a két elsőért (Kalendárium és Morus), adhatnak együtt 10,000 K-t, de esetleg jóval többet, ha látták a példányokat. A másik kettőnél, minthogy sérültek, már ilyen limitatív ajánlatot nem tehetnek látatlanban. Mindez persze link dolog – a könyvek, azt hiszem, igen sokkal többet érnek. Ma kerestem Kálmán kívánsága szerint Tietzét (aki különben nem nagyon ért árhoz), de nem találtam. Majd hétfőn elmegyek a Hofbibliothekba tudakozódni, az eredményt aztán megírom. Kálmánt sokszor, szívből üdvözlöm.

Üzenet Pubinak. Béni címe: Lőrinc kapu utca 6., Fehér Miksa ügyvédnél.¹⁵⁰ Az Ady-maszkokból meg van még az atelierben az általam már másfél év előtt megvásárolt 4 példány, de ezekhez most nem lehet hozzáférni.¹⁵¹ A gipszöntő nevét nem tudom, azonban ez úgysem segítene, mert B[éni] fölhatalmazása nélkül az öntőnek nincs joga felhasználni a negatívumot.

Én majd írni fogok B[éni]nek és közölni fogom vele Pubi kérését, proponálva, hogy általában bízva rá a maszkok sokszorosítását, mert ez most jó jövedelmi forrás lehetne. (5. kép)

Pubit kérem, adja vissza azt a lemezt a Máriát ábrázoló karccal, amelyiknek a hátlapján volt az én viasz profilom. A karc reprodukálására kérni fogom B[éni] engedélyét. Pubit egyelőre szívből üdvözlöm, mihelyt tudok, írni fogok neki.

Igen helyeslem, hogy a muziban tisztességesen viselkedtek. Petr[ovics]nak különben szintén írtam újévre.

Bénitől a napokban kaptam levelet, meglehetősen szomorú hangút. (Azt nem is tudtam, hogy a Feri bácsija meghalt az ősszel.) Egyelőre nem jön ide látogatóba, mert megrendelése van, amelyekkel keres.

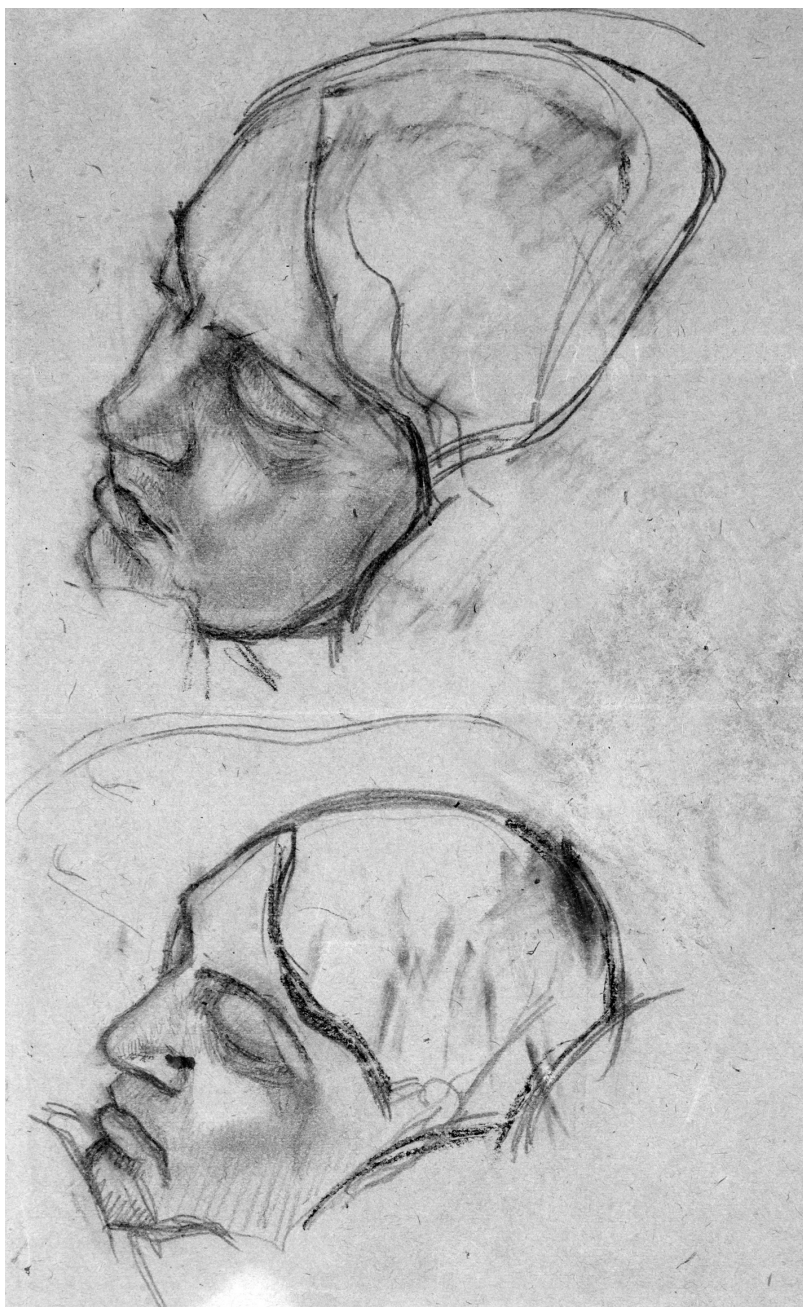
A kis Gergely¹⁵² Körtvéyesről jövet találkozott velem és elhozta tőle Nelly egy pár levelét, amelyeket az utóbbi időben írt neki. Nov. 29-én hazaeresztették, és csak feb-

¹⁴⁹ A cég szó áthúzva, ráírva: finom.

¹⁵⁰ Dr. Fejér Miksa pozsonyi ügyvéd gazdag Ferenczy Béni kollekcióval rendelkezett. Ld.: Kontha Sándor: Ferenczy Béni tíz levele. II. *Művészet*, 1989, 10. 49.

¹⁵¹ Valójában nem maszk, hanem Ady-arcmás. Ld.: W. Somogyi Ágnes: Képzőművészek Ady Endre halottas ágyánál. *Tegnapok és holnapok árján*. Szerk. Láng József. Budapest, 1977. 364., 367–368.

¹⁵² Gergely Tibor (1900–1978) festő. A Galilei Kör és a Szellemi Tudományok Szabad Iskolájának tagja. 1919 után későbbi feleségével, Lesznai Annával Bécsbe emigrált. 1939-ben mindketten az Egyesült Államokban telepedtek le.

5. Ferenczy Béni: Ady a halálos ágyán. 1918. Papír, ceruza,
37 x 210 mm. J.n. Ltsz.: 1919-610. Wilde János ajándéka
© Szépművészeti Múzeum - Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

ruárban kell megint Váradra mennie a tárgyalásra. A fogságban házasságot ígért valakinek – egy költőnek – aki 5 évre van elítélve. Valér elvesz egy vidéki kislányt.¹⁵³ Az édesanyjuk testileg kimerült és nagy pénzgondjaik vannak – Lampérth bajáról ő is tud – mit hallottak azóta róla?¹⁵⁴

Hasonlóképpen kérek híreket Pali állapotáról és jövő terveiről. Mancit szívből, sokszor üdvözlöm, a legközelebb igazán fogok írni neki.

A költségvetésembe egy kis hiba csúszott. Az Ernesto mamájától kapott bonbonierben, melyet csak újév napján vehettem el a fa alól, nem 2 hanem csak ezres volt (erősen össze volt hajtogatva, ezért tévedett szemem) – így is szép ajándék a fia barátjának, akivel egyébként nagyon szimpatizál. Egy könyvre szánta, de nem tudta mit vegyen. – A múlt hónapról maradt 400 krónomat pedig újév napján kiadtam borralalókra, karácsonyi pótajándékokra. Horbnak¹⁵⁵ (aki Croce Goethéjével ajándékozott meg), virágra és kismalacra Mikulának. Így egészen tisztán kezdem az új költségvetési évet már a saját jövedelemmel, de elég jó auspiciium¹⁵⁶ mellett.

Az ünnepek alatt kezdett (elméleti) munkát sikerrel folytattam a héten is, úgy-hogy már biztosan érzem, hogy hamarosan formában leszek. Dvořák élenken érdeklődik azután, amit csinálok.

Az ok, amiért ezt a levelet express küldtem a következő: a terminust, ameddig a németosztrák állampolgárság opció útján (tehát rövid úton) megszerezhető, meghosszabbították jan. 15. (szombat) délig. Ez a tény újból feladattá teszi, hogy meggondoljuk, mit tegyek. A dolog úgy áll, hogy ha mostani elfoglaltságomban nem is feltétel az állampolgárság, azután később mindinkább növekvő nehézségeket jelenthet majd nekem itt az, hogy idegen vagyok. Arra, hogy otthon kezdjem meg újra a munkát, jelenleg egyáltalában nem is gondolok. Eltekintve a mondjuk optimisztikusan – talán már csak rövid ideig fennálló aktuális nehézségektől (bár a Hegedüs¹⁵⁷ kurzus értelmében azt sem tudom, kaphatok-e meghosszabbítást a szabadsághoz), megvannak, még nagyobb mértékben mint azelőtt, a régi nehézségek, a tudományos munkához szükséges feltételek hiánya, lehetetlen könyvtárviszonyok stb. – Viszont persze hazát változtatni az egész életre kiható dolog, és nem kell hangoztatnom az otthoniak előtt, hogyan gondolkozom és érzek ebben a tekintetben. Nagyon kérem minden esetre Tyumpikát és Dudót, gondolják át jól a dolgot

¹⁵³ Ferenczy Valér a Szilágysomlyóról származó Sárossy Eta festőművésznőt vette feleségül. Murádin Jenő: *A Ferenczy művészcsalád Erdélyben*. Bukarest, 1981. 66–68.

¹⁵⁴ Nemes Lampérth 1920 decemberében egy svéd mecénása Alfred Gustav Ekström vendégként annak Stockholm melletti (Saltsjöbaden) kastélyába utazott. Betegsége azonban hamarosan válságosra fordult és 1921 első napjaiban visszatért Budapestre. Barátai az angyalföldi elmeógyógyintézetben helyezték el.

¹⁵⁵ Felix Horb (1890–1956) művészettörténész. 1923-ban doktorált Julius von Schlossernél. A Dorotheum cégvezetője volt, majd Svédországba emigrált.

¹⁵⁶ Kilátás.

¹⁵⁷ Hegedüs Lóránt (1872–1943) 1920. december 16. – 1921. szeptember 27. között az első Teleki-kormány, majd a Bethlen-kormány pénzügyminisztere.

velem együtt (én ma egész éccaka ezen törtem a fejem, ez alkalommal lett először aktuális számomra a gondolat) és az eredményt írják meg sietve expresse. Ha ajánlják a lépést, küldjék el Faduska honosítási bizonyítványát,¹⁵⁸ meg a többi hasonló okmányt.

Grusbachból ma kaptam választ a karácsonyi üdvözetemre. A gróf még a Semmeringen van, de az ajándék könyvem utána küldték. A hét végén különben valószínűleg látni fogom, mert akkor lesz a Dvořák Verein¹⁵⁹ első előadójelentése (Dv[orák] előadásával Dürer Apokalipsiséről) – azon csak ott lesz Khuen.

Mikulának egy kérése: az amerikai testvérek (akiknek minden jót köszönünk) arra kérik, hogy vegyen nekik – igen jó árat fizetnének érte – brilliánsot, ilyen nagyságba Θ. (Ha más formába adódna szép darab, valószínűleg arra is reflektálnának.) Arra gondol Nikchen, hogy a mi ismeretségünkben adódhatna valaki, akinek szükségből meg kell válnia a sajátjától (Jancsika talán tud ilyet) s akkor annak is segítség volna, ha tisztességes árat kap közvetítői levonások nélkül. Csak ezt a tekintetet értékelve továbbítom a kérést haza.

Drága jó Otthoniak, sok-sok csókot küld Mindenkinek

a Kibunst.

(Írtam Penkalának.)

Vasárnap

Az álp.¹⁶⁰ ügyről senki se tessék szólni.

Jancsikákat sokszor üdvözlöm, nagyon köszönöm Ilonka levelét Mikula nevében is.

B.

(Apropos: ha még megvan a Károly guckere, ne adják el, hanem tegyék félre, míg én átvehetem tőlük – nekem nagyon fog kelleni a szakmához.

Holnap, 10-én d. e. lesz az első megbeszélésem Gubyval.

Wilde János – Wilde Ferencnek, Bécs, 1921. január 21.¹⁶¹

Péntek

¹⁵⁸ Wilde édesapja, Wilde Richárd (1840–1912) a csehországi Teplicéből települt át Magyarországra.

¹⁵⁹ A Dvořák Verein 1920. június 25-én alakult, „célja az Alois Riegl és Franz Wickhoff által alapított, Max Dvořák által továbbvitt bécsi művészettörténeti iskola támogatása” volt. Ld. az alapító okirat szövegét az *Enigma* jelen, tripla számában.

¹⁶⁰ Állampolgárság.

¹⁶¹ MNG Adattár, 20151/1979/32/4. – Levél, rajta más kéz írásával: 17. Érkezett 1921. I. 24. Hétfőn délelőtt. – A napok (Péntek, hétfő, kedd stb.) fölött más kézzel: 1921. I. 21., I. 17., I. 18., I. 19., csüt. I. 20., I. 21.

Drága jó Otthoniak,

most jött az expresszre válaszul küldött kártya. Remélem, a holnapi posta elhozza még a levelet is, hogy ne utazzam hír nélkül. Holnap, az ebéd utáni vonattal megyek a gróffal együtt G[rusbach]ba, 31-én jövök vissza - ez a legutolsó megállapodás, még csak Gubynak kell bejelentenem délután, de ő csak örülni fog neki. Egyébként viszek innen magammal munkát, levelezést és egyebet is, jól ki akarom használni, nem csak fizikailag az ottani nyugalmat. Most az utolsó napok meglehetősen nyugalmasak voltak. Hétfőn este utazott el Mancsi Grácba, az estét előtte még együtt töltöttük. Kedd délután érkezett bejelentés nélkül Béni, a pályaudvarról egyenesen hozzám s maradt is késő estig, amikor aztán elhelyeztem ismerősöknél, ahol még most is lakik. Szerdán volt Dv[orák] első órája a szünet után (Parmigianinóról), oda kaptam Petro[vics] üzenetét, hogy reggel Bécsbe érkezett és kér, hogy keressem föl a hoteljében. Vele voltam 1/2 8-tól 16-ig, amikor még fölszaladtam Juliskához enni valamit. Tegnap d. u. kinn voltam Grinzingben találkozni Béniékkal, ott kaptam egy potyajegyvet az opera földszintjére (300 K!) a *Così fan tutte* Richard Strauss által vezényel előadására (Gyönyörű volt). Ma reggel telefonon megállapodás a gróffal, utána fürdő - imé! Most még ma délután és holnap d. e. ezer ügyet kell elintéznem, de aztán, ha csak addig ki nem tör a napról napra várt általános sztrájk, megyünk, mendegélünk továbság! A közérzet egyébként igen jó, munkakedv nem kevésbé!

Mancival azóta biztosan találkozott Dudó, így hát róla nem írok. Béni kivár, van egy pár hónapra való pénze, húsvétig marad itt, akkor ellátogat Berlinbe tanítani, és nyárra megint idejön. Nellyt az utolsó fórum is fölmentette, még otthon van és dolgozik. - Petro[vics] borzasztó ideges és fáradt volt szegény, sokat mesélt az újáról, az otthoni állapotokról meg keserűségről, mondta, hogyha valami hivatalos ügy elintézésében szüksége lesz a segítségemre, írni fog majd. (Ezt magától mondta, természetesen szívesen megígértem neki, hogy megteszem.) - A Gubynál való munkám azzal kezdődött, hogy prozopiciót tettem neki Riegl kisebb írásainak¹⁶² kiadására vonatkozólag, amelybe örömmel belement, úgyszólván meg is jelenhet a könyv. Dv[orák] holnap megy az özvegyhez bejelenteni a nála teendő látogatásomat. A másik dolog az óriás Bruegel publikáció, mely több ezer márkába fog kerülni, melynél egyedül a szerzői honorárium Dv[orák] számára 1/4 millió korona lesz. Ennek a részleteiről most tárgyalnak. A harmadik ügy a Liechtenstein-képtár anyagának népszerű füzetekben való feldolgozása, melyet Gluck¹⁶³ az én segítségé-

¹⁶² A Riegl kisebb írásait összegyűjtő kötet végül nem jelent meg. A Hölzel Verlag kiadásában 1920-tól publikált *Österreichische Kunstbücher* sorozat 18. köteteként viszont megjelent: Alois Riegl: *Salzburgs Stellung in der Kunstgeschichte*. Wien, 1921. c. kötete.

¹⁶³ Gustav Glück (1871-1952) művészettörténész. Franz Wickhoff és Karl Justi tanítványa volt. 1894-ben doktorált a bécsi tudományegyetemen. 1899-től a Hofbibliothek, majd 1900-tól a Kunsthistorisches Museum munkatársa volt, amelynek 1911-től igazgatója lett. 1938-ban az Egyesült Államokba emigrált. Az említett mű: Gustav Glück: *Die Fürstlich Liechtensteinische Bildergalerie*. Wien, Wiener Kunstdruck, 1923. (Berühmte Gemälde in Wiener Galerien).

gemmel fog szerkeszteni. Mindez a visszatértem után elég dolgot fog adni, de legalább nem mondhatja senki, hogy nem szolgálom meg a 3000 Koronákat. A legfőbb azonban számomra, hogy a legalább 10 éves álmomat, a Riegl-kiadást megvalósíthatom – ennek a kedvéért akár ingyen elvégezném az összes többi konzulensi teendőket. – Majd további részleteket is írok még, azonban kérem, hogy minderről senkinek se tessen beszélni, mert hivatalos titkok és a megőrzésük a mai immoralis üzleti konkurencia mellett különös fontosságú.

A *kis kávéház*¹⁶⁴ nem ütött be Dudónak, nem, „mert ez már nem olyan mint a régiék”, hanem igenis azért, mert nagyon régi film, egy film incunabulum, abból az időből, mikor még Linder is és a mozi is fiatalok voltak. Én ezt mindjárt fölismertem és azért élveztem is *historiai* élvezettel. De ha helyette jót akar látni Dudó, nézze meg Tyumpikával és Jancsikával a *Gólem világrajöttét*,¹⁶⁵ azzal majd meg lesz elégedve.

A karácsonyi ajándékot, az Évkönyv II. kötetét¹⁶⁶ nagyon hálásan köszönöm. Igen szép a kiállítása, becsületére válik szegény Petr[ovics]nak.

Grat, grat az amerikai csomaghoz – hogy intézte el Dudó a köszönő levelet.

A Pubi-féle sokszorosítási ügyet most már megbeszélhetem Bénivel (majd ha visszajöttem, de már említettem is és örült neki) és akkor majd megírom az eredményt.

Tolnainótól és a heidelbergiektől,¹⁶⁷ akik látogatni voltak nála, kaptam egy együttes kártyát.

Isten velük drága jó Otthoniak, most szaladnom kell a postára, mert máma egy erős nap lesz. Grusbachból majd Bécsen át fogok írni, kérem, hogy hazulról is írjanak, mert utánam küldik.

Mindenkit számtalanszor csókol

a Kibuns.

Jancsikát, Kálmánt szívből üdvözlöm.

Wilde János – Wilde Ferencnek, Bécs, 1921. február 1.¹⁶⁸

Drága jó Otthoniak,

most érkeztem meg, Ernesto¹⁶⁹ és Mikula éppen elmenőben voltak egy iskolába

¹⁶⁴ Max Linder *Das kleine Kaffeehaus* c. 1919-ben készült filmje.

¹⁶⁵ *Der Golem, wie er in die Welt kam*. Carl Boesa és Paul Wegener 1920-ban készült filmje.

¹⁶⁶ *Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum Évkönyvei*, 2. (1919/1920). 1920.

¹⁶⁷ Káldor György és Mannheim Károly, illetve felesége.

¹⁶⁸ MNG Adattár, 20151/1979/32/5. – Levél, rajta más kézzel: 18. Érkezett 1921. II. 3. Csüt. reggel.

¹⁶⁹ Aznap küldött másik levelében írta: „Ernesto számára most keresünk orvost, aki pszichikai kezelés alá vehetné. Általában sokkal jobb már az állapota, csak állásra és rendszeres munkára alkalmatlan még. Jó volna nagyon, ha elfogadná az édesanyja hívását és tavasszal vele menne Berlinbe. Ki kell egyszer már neki bújni a barlangjából. Dv[orák]kal sokat beszélünk róla, ő is nagyon becsüli.” MNG Adattár, 20151/1979/32/5.

Beteilungra.¹⁷⁰ Ma reggel megjött az otthoni levél. Most csak röviden, néhány sorban reflektálok rá, hogy még földhassam, lévén holnap ünnep és a posta zárva. Szegény Lampérth sorsa nagyon tragikus, de már tudtam róla, kivéve a legutóbbi fejleményeket Bécs óta. Én különben előre láttam ezt a véget, még azt is, hogy ilyen hamar fog bekövetkezni. Most látja Kálmán, amit mindig mondtam neki is, hogy emiatt nem volt szabad teljesen magára hagyni szegényt. Ha otthon, barátok közt érte volna a betegség kitörése, talán szelídebben folyhatott volna le. Az Edithnek persze még holnap írni fogok, a bécsi ügy elvégzését is szívesen vállalom.¹⁷¹ Szőnyi¹⁷² ugyan elment már, de talán akad más, aki a ruhákból haza vihet.

Ugyancsak a napokban érkezett Nelly egy levele (már nem küldték utánam). Csak azt írom belőle egyelőre, ami otthon fontos. Kolozsváron van a vőlegényénél, a helyzete megint kritikusra fordult, közbenjárást kér. Mancit kéri, hogy nagyon vigyázzon Valérral szemben – aki talán már Pesten van – a pénzügyekben, mert az roppant egoista és kapzsi, nekik nem adna abból, amit esetleg felvételez, pláne most, hogy házasodik. Kéri azért, hogy Mancsi adja el az ő *gobelinjeit* és az árát küldje el nekik.¹⁷³ – Szaladnom kell, itt minden rendben, egészségben.

Sok-sok csókkal a

Kibuns.

Wilde János és Gyárfás Júlia – Wilde Ferencnek, 1920. február 6.¹⁷⁴

1. Mikula kéri, hogy Juliska kérdezzen tovább gyémánt után. Szegény Jancsikáék az új tárgyalásokkal.

Drága jó Otthoniak,

Szombat d. u.

(Beteiligung közben írok, folyton fölgrálva, ezért zavarosan), reggel jött Dudó válasza az én keddi levelemre. Ez most megint a bejelentése egy grusbachi kiruccanásnak:

¹⁷⁰ A segélyek kiosztása.

¹⁷¹ Nemes Lampérth állapota súlyosra fordult, elméje elborult. Ld. Hoffmann Edithnek írt szívszorító levelét: „Vom Himalaya, XII. 1920.” és Tolnai Károly 1921-ben kelt levelét. Horváth 1960. 181., 182–183.

¹⁷² Szőnyi István (1894–1960) festőművész. 1919-ben az Ifjumunkás Szakszervezet képzőművészeti alosztálya elnökeként követelte a Képzőművészeti Főiskola reformját, amiért 1919 őszén kizárták a főiskoláról. 1924-ben Zebegénybe költözött, részt vett a Képzőművészek Új Társaságának első kiállításán és a Belvárosi Szabadiskola tanáraként dolgozott. 1937-ben a Képzőművészeti Főiskola tanára lett.

¹⁷³ Ferenczy Noémi vőlegénye Krizsán Sándor (1896–1970) újságíró.

¹⁷⁴ MNG Adattár, 20151/1979/32/6. – Levél, rajta más kézzel: 19. Érzett 1921. II. 9. Szerda délután.

holnap d. u. utazunk Dvořákkal és Khuennel farsangi szünetre (Dv[orák] 8 napig marad, én még nem tudom pontosan meddig, munkát viszek magammal). Dv[orák] nagyon kért, hogy utazzak vele, Guby pedig már telegrafáltatott nekem, mikor még nem tudta, hogy visszajöttem, hogy maradjak. Azért persze nagyon jó, hogy bejöttem, mert elintézhettem egy csomó ügyet – csak igen-igen hecces volt ez a pár nap. Az időjárás is részes, nem öröm most itt Bécsben lenni. (Egy további pont még, hogy Mikula jövő héten festeti a konyhát s ezért nagy lesz a felfordulás.) A tegnapi egész délutánt Riegl özvegynél töltöttem, a kézirati hagyatékot néztük át. Roppant megható volt, majd írok róla Grusbachból. Ma d. e. Dv[orák]kal voltunk a Hof-museumban meghatározni, hogy milyen Ausschnittek¹⁷⁵ kerüljenek be eredeti nagyságban a Bruegel werkbe. Este Swob[odá]nál vagyok vacsorán, holnap d. e. még kinézek Grinzingbe. Béni tegnap volt itt, szegénynek még mindig nincs lakása, *csakis* emiatt nem tud dolgozni (amit Mancsi mondott, az bolondság, senki sem kívánja itt tőle azt). Holnap d. e. kezdi Ernesto portréját.¹⁷⁶ Egyébként délután és este aktra járnak a Kunstgewerbeschuléba Lenával (aki most újra fest) és a kis Gergellyel.¹⁷⁷ – H[offmann] Edithnek nem írtam még, mert még a megérkezésem napján hallottam, hogy az a Nagy Moholy festő ideérkezett rendbe hozni L[ampérth]¹⁷⁸ ügyeit – s mert egyáltalán nem jutottam hozzá eddig. Ma este kaptam egy furcsa levelet L. öccsétől, melyben elmondja a bátyja sorsát – de *nem nevezi meg a hotelt*, se nem küld semmiféle jegyzéket. Mit tehetek én ilyen módon? Megkérem Juliskát, hogy tudja meg pontosan mi van ezzel a N. Moholyval (Juliska hozta t. i. a hírt) és aztán írja meg Dudónak, Dudó pedig egy kártyán közölje L. öccsével (foglalkozása tudtommal cukrászsegéd, VII. Aréna út 54, II/16.), Edithnek pedig én magam írok Grusbachból, mihelyt megtudtam Juliskától, hogyan áll a dolog?

Az ív, melyet Dudó akar fölfektetni az otthon elvégzendő dolgaimról, nem rossz gondolat. Legalább pontosan fogom tudni, mikor visszajövök, mi mindent nem csináltam meg. Mindenesetre 6 hét múlva már pakolászok, ez nem hosszú idő, lehet rá már örülnöm. A padláson talált emlékek nagyon érdekelnek, tessék megőrizni

¹⁷⁵ Kivágatok, részletek.

¹⁷⁶ A terrakotta portré ma bécsi magángyűjteményben található. Király Flóra: *Die Wiener Emigrationsjahre des ungarischen Bildhauers Béni Ferenczy (1921-1932)*. Diplomarbeit. Universität Wien, 2013. 46. <http://othes.univie.ac.at/27322/>

¹⁷⁷ Gergely Tibor.

¹⁷⁸ Moholy Nagy László és Nemes Lampérth József barátok voltak, közös kiállításuk is volt Berlinben Fritz Gurlittnál 1920 októberében. Moholy-Nagy és Hoffmann Edith intézték Nemes Lampérth Stockholmban, illetve Bécsben a Westbahnhof csomagmegőrzőjében és a Holzwarth Hotelben lévő holmijának és képeinek Budapestre juttatását, illetve kiváltását. Wilde János levele nyomán Wilde Ferenc azonnal érintkezésbe is lépett Hoffmann Edithtel. Ld.: Szij Béla: Nemes Lampérth József kiadatlan levelei. *Képzőművészeti Almanach*, 3. Budapest, 1972. 124-129. Nemes Lampérth képei Wilde Jánoshoz kerültek, mert 1922. március 22-én azt írta bátyjának: „A Lampérth dolgait aligha vihetem magammal, mert ehhez kiviteli engedély kell, aminek a megszerzésére már nincs idő. (Igen sok szaladgálásba kerül, a művész maga viheti a dolgait, az idegen csak engedéllyel.)”. MNG Adattár, 20151/1979/33/17.

őket. Grat a konyhai könyvvállványhoz. – Mesterről semmit sem tudok. Kmetty¹⁷⁹ – így írja Szőnyi – utazik, sőt tán el is utazott Kassára.

Uitz¹⁸⁰ mester ma ment el oda, ahol ez idén is freskókkal ünnepelhetik meg május 1-et. Béni látta a dolgait, azt mondja, nagyon sok jó van köztük.

Isten velük drága jó Otthoniak, majd rendesen csak a jövő héten írok. Örülök nagyon, hogy utazhatom. Számtalan csókkal

Bundsi

2. Kedves Feri Doktor Úr!
Vasárnap este

Köszönöm k. sorait. Jancsi ma délben elutazott újra, és a levelet nálam hagyta feladásra. Mellékelten küldöm szegény Lampérth testvérenek írását. Arról akarom értesíteni, hogy úgy hallottam, hogy Moholy Nagy – festőművész jött fel Bécsbe L. ügyeinek rendezésére. Talán Hoffmann Edith tud erről közelebbit. Ő nem írt még J.-nak, s így ő természetesen nem intézhetett el semmit. Várjuk tehát a további értesítéseket. – Ami a tejet illeti, hát én azt cserébe kaptam és nem is volt rá szükségem, hiszen én itt nem főzhetek hozzá kávé. Azóta különben bőségesen kapom az elemózsia küldeményeket. Az utolsónak épp ma este ültünk örömnepet Bénivel és a *kis* Gyurival,¹⁸¹ és fájdalommal, de ha ez lehet, abstracte örömmel nélkülöztük J[ancsi]-t.

Nagy örömünk volt a múlt héten, együtt voltunk a Tonkünstler-koncerten,¹⁸² és Furtwängler kiváló dirigens vezetése mellett hallottuk Beethoven VII. symphoniáját. Azt hiszem Beethoven maga is így dirigálta volna. A végén a *kis* Gyuri és J. úgy kiabáltak torkuk szakadtából, hogy elállt ereimben vérem a csodálkozástól. Magát Feri, J. ilyenkor mindig emlegeti. Szeretettel üdvözli mindannyiukat

Juliska

3. Lampérth Károly – Wilde Jánosnak, Budapest, 1921. [február eleje]

Tisztelt Uram!

Bocsássa meg, hogy idegenként zavarom. A Józsi nővére [!] vagyok. A Hoffmann

¹⁷⁹ Kmetty János (1889–1975) festőművész. 1918-ban Kassák Lajos köréhez csatlakozott. 1924-ben egyik alapító tagja volt a Képzőművészek Új Társaságának.

¹⁸⁰ Uitz Béla (1887–1972) festőművész. A Tanácsköztársaság bukása után előbb Bécsben, majd 1921–1922-ben a Szovjetunióban élt. 1924–1926 között Párizsban telepedett le, majd visszatért a Szovjetunióba.

¹⁸¹ Káldor György.

¹⁸² 1907-ben Bécsben alakult zenekar.

kisasszony adta meg a címét, hogy Ön rendezni fogja a Józsi dolgát. Én egyáltalán nem értem a Józsit. A Józsi azt mondja, hogy a kofferét Bécsben hagyta egy szállodában. Szeretném megkérni, hogy sürgősen írjon ezzel kapcsolatban, hogy mindent tudjak és eljárhassak az egész ügyben. A Józsi az angyalföldi tébolydában van és nincs jól. Kedves Uram, magyarul írja meg, hogy mikor jön, mert nem tudok jól németül. A Józsit most árvaházi gyámság alá helyezik, és el kell mondanom nekik, hogy mi volt vele. Előre is várom tisztelt válaszát, maradok köszönettel és tisztelettel

Lampérth Károly

VII. ker. Aréna út 54 II. 16.

(Hessky Orsolya fordítása)

Wilde János – Wilde Ferencnek, Grusbach, 1921. február 9.¹⁸³

Emmahof, febr. 9. szerda
Édes Munisika, Tyumpika, Dudó!

Borzasztó szomorú hírt kell közölnöm, Dvořák professzor úr, az én drága jó tanárom, tegnap este agyszélhűtésben hirtelen meghalt. Most nem tudok arról beszélni, milyen szörnyű ez a valóság, drága Otthoniak ugyanis tudni fogják, csak röviden elmondom még a körülményeit. Mihelyt lehetséges lesz, írni fogok kimerítően.

Vasárnap este érkezünk meg együtt ide. Az ő akarata volt, hogy elkísérjem az egy hetes szabadságára, melynek olyan nagyon örült. Khuen is velünk utazott abban a boldog tudatban, hogy évek óta először tölthet egy egész hetet háborítatlanul otthon. – Nagyon nehezen írok tovább. Csak 24 órát töltöttünk így együtt – Hétfőn este egy óra után mentünk fekvődni, egy legjobb hangulatban töltött hosszú nap után. A professzor úr igen jól érezte magát, kedvesen és bölcsen beszélt mindenkivel – és tegnap reggel, mikor az inas fölkelteni ment, az ágya mellett a földön fekvő taláta eszméletlenül. (6. kép) Az orvos egy negyedórán belül kéznél volt, megpróbált minden lehetőt, emberfölöttien dolgozott, de nem érhetett már el semmit. A vérkiömlés a kisagyban túlságosan erős volt, rögtön teljes bénulás állott be s nekünk nem maradt már egyéb kötelességünk, mint az állat felhúzza tartani, hogy a visszacső nyelv a légzést meg ne akadályozza. Nem mozdultunk mellőle egész a végig. Az orvosnak ebéd után el kellett mennie, a grófnak is, akinek tegnapelőtt halt meg a jószágigazgatója, és akkor egyedül maradtunk a gróf nővérével, míg 1/2 6-kor bekövetkezett a halál. Az özvegy és a két kislány,¹⁸⁴ akiket még délelőtt értesíteni tudtunk a professzor úr rosszulletéről, csak két órával később érkeztek meg, amikor már fel volt ravatalozva. Azóta *mellőlük* nem szabad elmozdulni egy pillanatra se – külö-

¹⁸³ MNG Adattár, 20151/1979/32/7. – Levél, rajta más kézzel: 20. Érkezett 1921. február 12. Szombaton reggel.

¹⁸⁴ Max Dvořák özvegye: Rosa (Ružica) Jovanović-Seatović. Leányai: Gisela és Hermine Dvořák.

6. Dvořák halála előtt.
Repr. Dagobert Frey:
Max Dvořák zum Gedächtnis.
Wien, 1922. 1.

tünk a gróffal Grusbachból a gyászmisére az első vonattal, úgy, hogy a pályaudvarról még éppen elértünk a Jezsuita-templomhoz - Dvořák legkedvesebb bécsi templomához - 11 órára a gyászmiséhez. (7. kép) De ehhez nekem 3 órakor kellett felkelnem és 2 órát menni kocsin éjszaka; délután az özvegnél vacsoráig, este Swob[odá]nál 1 óráig - így nagyon fáradt voltam már és nem is jutott időm az írásra. Különben is mindent, ami az utolsó 10 napban történt velem, nem tudnám leírni még magamnak sem, édes Otthoniak, majd ha egy hónap múlva hazamegyek, szóval fogok elmondani mindent. Olyan csodálatos idő volt ez - Isten akarata volt, hogy ezek történjenek velem.

Most itt vagyok Bécsben egy-két napig a legszükségesebb dolgok elintézésére, de a hét végén, legkésőbb hétfőn megint visszamegyek Emmahofra. Guby is csak ma este érkezik meg vissza Németországból, pedig vele igen fontos közös tennivalók várnak. Ma Lanckoroński grófnál, a volt főkamarsánál, Dv[orák] régi atyai barátjánál voltam ebéden, akinek sok mindenről kellett beszámolnom. Délelőtt volt Schlosser nekrológusa az egyetemen. Most nagyon pontosan be van osztva az időm, mert sokat kell végezni. Az özvegy (kizárólag) Swobodára és énrám bízta az óriási hagyaték kezelését és kiadását, Khuen lett a gyerekek gyámja.

Itt van az utód kérdése is - igen-igen fájdalmas persze *most* foglalkozni az evvel

nösen nehéz lesz ez ma délután, amikor innen mindenkinek a direktor temetésére kell mennie.

Isten Velük, édes jó Otthoniak. A kert olyan gyönyörű az ablak alatt, a sötét fenyők megrakva frissen esett hóval és a nap olyan békésen süt. Ilyen szépen gyászolják a szegény jó professzor urat.

Csókkal Bundsi.

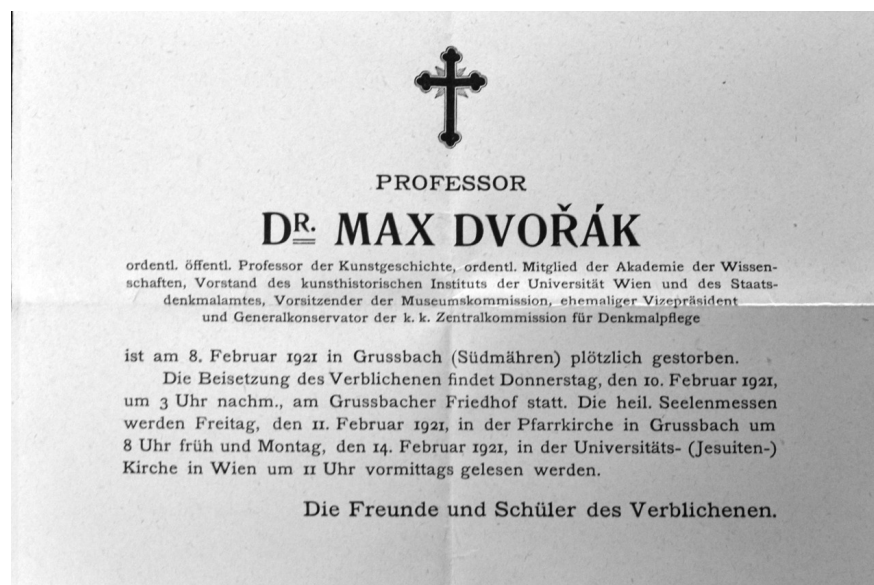
**Wilde János - Wilde Ferencnek,
Bécs, 1921. február 15.**¹⁸⁵

Kedd, febr. 15.
Drága jó Otthoniak,

megkaptam reggel levelüket. Nagyon nyugtalan voltam már, mert soká kimaradt a posta - ma aztán Mikula vele ébresztett föl. Miután ott mindent elintéztünk, tegnap hajnalban bejöt-

tünk a gróffal Grusbachból a gyászmisére az első vonattal, úgy, hogy a pályaudvarról még éppen elértünk a Jezsuita-templomhoz - Dvořák legkedvesebb bécsi templomához - 11 órára a gyászmiséhez. (7. kép) De ehhez nekem 3 órakor kellett felkelnem és 2 órát menni kocsin éjszaka; délután az özvegnél vacsoráig, este Swob[odá]nál 1 óráig - így nagyon fáradt voltam már és nem is jutott időm az írásra. Különben is mindent, ami az utolsó 10 napban történt velem, nem tudnám leírni még magamnak sem, édes Otthoniak, majd ha egy hónap múlva hazamegyek, szóval fogok elmondani mindent. Olyan csodálatos idő volt ez - Isten akarata volt, hogy ezek történjenek velem.

¹⁸⁵ MNG Adattár, 20151/1979/32/8. - Levél, rajta más kézzel: 21. Érkezett 1921. II. 18. Péntek dél.

7. Max Dvořák partecédulája, 1921. MNG Adattár, 20151/1979/32/8

kapcsolatos személyi kérdésekkel, mégis meg kell tenni, nehogy később szemrehányással illethessük magunkat, hogy elmulasztottunk valamit. A kérdés lehetetlenül nehéz, valamennyire kielégítő megoldása majdnem lehetetlen.

Köszönöm a szegény Lampérthről szóló híreket. Edithről kaptam egy levelet G[rusbach]ba, melynek fazitja¹⁸⁶ az, hogy megbízható-e teljesen Moholy Nagy, akire mindent bízni akar. Tudomásom szerint legkisebb kétség sem lehet a személyében, mégis kérdezősködök és holnap vagy holnapután megtávirozom Edithnek az eredményt.

Schustert szívből üdvözlöm, míg írhatok neki, és nagyon kérem én is, törődjék szegény fiúval.¹⁸⁷

Petrovics hosszú levelében megbízást ad egy képnek aukción a múzeum számára való megvásárlására, ha kiállíthatónak találok. Már elévült, mikor megkaptam.

¹⁸⁶ Lényege.

¹⁸⁷ Wilde Ferenc 1921. február 12-én írta Hoffmann Edithnek Nemes Lampérth állapotáról: „Bizony ez idő szerint még nagyon rosszul van, s főleg az intézet ellen sok a panasza. Ezért fel is kerestem ma délután Schuster főorvos urat a Mor.-klinikán, aki igazán a legnagyobb jóakarattal és érdeklődéssel viseltetik L. iránt, mint ember s mint beteg iránt egyként. Mondotta, hogy Edith kisasszony már ajánlotta L.-et, s újra ígérte, hogy mindent megtesz, amit csak tud a professzor úrnál az áthozás érdekében, azt hiszi, menni fog a dolog. De ami mindennél fontosabb, kijelentette, hogy szó sincs róla, hogy paralysis lenne a betegség, hanem serdültségi paranoia, ami ugyan szintén nagyon komoly, de nem feltétlenül reménytelen. Sőt egyenesen kijelentette, hogy azt hiszi, kezelésük után lábra tudják még állítani.” Ld.: Szíj 1972. i. m. 127.

Négy nap előtt ideérkezett S. Ervin a feleségével.¹⁸⁸ Sikertült kiszabadulniok a fogságból és ide menekülniök. Ma véletlenül találkoztam velük. Pénteken d. e. mindannyiukat Józsiéknál¹⁸⁹ viszontlátom.¹⁹⁰

Tolnaitól is Heidelbergből jött még a katasztrófa előtt kelt egy-egy levél, az utóbbi egy hosszabb értekezést ígér a Jahrbuch számára.

Nagyon köszönöm az édes Otthoniak egészségi állapotáról szóló beszámolót. Miattam legyenek teljesen nyugodtak, az egészségem jó, a fájdalom pedig csak emeli az embert.

A *Világ* cikkét köszönöm,¹⁹¹ ha jelenik meg egyéb is, tessék eltenni, mert odaadom az özvegynek.

Ernesto, Mikula, a gróf mind nagyon vigyáznak rám és nem történhet köztük semmi bajom. Swobodában is igazi barátot találtam.

Nagyon kérem a drága Otthoniakat, írjanak minél kimerítőbben, borzasztóan hiányzik most a Munisika, a Jónénje és Dudó körülöttem.

Isten áldja meg Mindannyiukat, sok csókkal

Bundsi

Wilde János – Wilde Ferencnek, Grusbach, 1921. február 26.¹⁹²

1921. Febr. 26.

Szombat

Drága jó Otthoniak,

nagyon-nagyon köszönöm Dudónak, hogy fáradt létére is olyan hosszú és részletes

¹⁸⁸ Sinkó Ervin (1898–1967) író és felesége Rothbart Irma (1896–1967) orvos. A Tanácsköztársaság bukása után Sinkó Lukács Györggyel és Révai Józseffel Pesten rejtőzködött. (Révai és ő őrizték a KMP rájuk bízott pénzét). 1919 szeptemberében Sinkó Bécsbe szökött, ahonnan feleségével 1920 decemberében Szabadkára ment, ahol asztalossegédként dolgozott. Miután a magyar rendőrség felfedte kilétét, kérte kiadatását. A szabadkai rendőrség – miután a szülők megvesztegették őket – Bécsbe száműzte Sinkót és feleségét 1921 februárjában.

¹⁸⁹ Révai József.

¹⁹⁰ Balázs Béla jegyezte fel naplójába 1921. „Január [?]”-ban (de inkább februárban: „A »vasárnapok« újra megtartatnak. Hétfőnként a műteremben Gyuri, Révai, Ljena, Káldor, Fogarasi, Gergely; Edit is megjött Berlinből és Máli is Körtvélyesről. Újak Wilde és Rudas Zoltán, és szigorúan filozófiai akadémia jellege van. Az elsőik nagyon szépek voltak. Hát megint együtt vagyunk. Nem szórja szét ezt a szektát a világforradalom sem.” Balázs Béla: *Napló 1914–1922*. Sajtó alá rend. Fábri Anna. Budapest, 1982. II.: 456.

¹⁹¹ Feleky Géza: Tudósok, akikről nem tudnak... *Világ*, 1921. febr. 10. 3–4. és Max Dvořák †. *A Műbarát*, 1, 1921, 5. 106–107. (A cikkek másodközlését ld. az *Enigma* 85. számában.)

¹⁹² MNG Adattár, 20151/1979/32/10. – Levél, rajta más kézzel: 22. Érkezett 1921. márc. 2. Szerdán délután.

levelet írt. Én már sokkal kevésbé vagyok fáradt, mint a múlt héten. Hétfő este óta megint itt vagyok és éppen azóta az idő olyan gyönyörű, hogy nem lehetett felhőt látni az égen. Már egészen lesültem – és ezzel kapcsolatban a hízás is megindult. 4 nap alatt 1 1/2 kiló! (a nettó súlyom üres gyomorral pont 65, felöltözve 70 kiló). A gróf egészen leírhatatlanul kedves hozzám, külön főzet nekem tápláló ételeket és mindenképpen kitüntet. Ez azonban az utolsó látogatásom lesz Emmahofon, mert a direktora halála miatt kénytelen lesz átköltözni hűsvétra a régi kastélyba, Grusbachba és E[mmahof]t becsukja. Persze már ő is, az öreg grófné is, Götzen gróffék¹⁹³ is ünnepélyesen meghívtak oda, ahol állandóan egy szoba lesz berendezve számomra.

A múlt hét Bécsben hihetetlenül megerőltető munkában telt. Az első gyümölcse most érkezett meg: ez a lipcsei professzor W. Pinder,¹⁹⁴ akinek meghívására első sorban gondolunk, az első tapogatózó lépésekre biztató választ küldött.¹⁹⁵ A rektor engedélyével a diákság egy óriási terjedelmű memorandumban foglalta össze a tanszék betöltését illető kívánságait, melyet Beneschel együtt én fogalmaztam meg. Azonkívül naponta 2–3-szor voltam az özvegynél, aki kezdetben egészen tehetetlen volt, kétszer ebédeltem Lanckorońskinál (a volt főkamrás), egyszer külön voltam nála megbeszéléses vacsorán, Baldasséknál (2 hónapja házasodott), Tietzeéknél, Mikulával az édesanyja halála napján a temetőben, másnap Ernesto születésnapja, kétszer Juliskánál, egyszer Jóskáéknál, ahová Ervinék¹⁹⁶ is eljöttek; tárgyalások Gubyyal, tárgyalások Freyjel és Tietzével az Évkönyv dolgában. – Íme, így nézett ki ez a 6 nap. Most van itt velem egy csomó megválaszolni való levél (jut belőlük egy napra 4–5), Petr[ovics]nak már írtam, és a következő halaszthatatlan feladatok elkészítése a baráti kör számára: a följegyzéseket szegény professzorom két utolsó napjáról (ezt a gróffal együtt csináljuk); megírni a Bruegel werk prospektusát; kidolgozni a Liechtenstein képtárról kiadandó publikáció tervét; belefogni a disszertáció revíziójába; egy csomó fontos olvasmány. Emellett azonban naponta vagy ebédre vagy vacsorára áthajtunk Grusbachba, vagy itt vannak vendégek, főleg azonban igen sok időt kell együtt tölteni a gróffal, aki ezekben a napokban egyáltalán nem tud megenni nélkülem. Több lesz az időm, ha ő szerdán beutazik Bécsbe, mert én maradok még és csak szombaton, 5-én megyek vissza, 6-án lesz az egyetem Dvořák emlékülése.

Az itteni valóim közül az én számomra mégis a legfontosabb a disszertáció újra felvétele, mert – különböző fontos okokból – hajlok már arra, hogy az év folyamán mégis nyomdába adjam. Ezzel kapcsolatban még egyéb fontos terveim is vannak, melyről majd a legközelebbi levélben írok.

¹⁹³ Khuen-Belasi gróf idősebb nővére, Emanuela Khuen-Belasi és férje Hubert von Götzen gróf.

¹⁹⁴ Wilhem Pinder (1878–1947) művészettörténész. 1920–1927 között a lipcsei, 1927-től a müncheni, majd 1935-től a berlini egyetem művészettörténész professzora volt.

¹⁹⁵ A Dvořák-tanszék betöltéséről részletesen ld.: Erwin Lachnit: Julius von Schlosser (1866–1938). *Altmeister moderner Kunstgeschichte*. Hrsg. Heinrich Dilly. Berlin, 1990. 150–162.

¹⁹⁶ Révai József és Sinkó Ervin, illetve felesége.

Borzasztóan sajnálom szegény Jenőket és miatta Kálmánt, akit a Lidi javulása aligha fog megnyugtatni a fiú szerencsétlenségeiért.¹⁹⁷ Baráth Gézának¹⁹⁸ őszinte részvételemet küldöm. Kálmánt, Mancit, szegény Néniket sokszor, szeretettel üdvözölöm. (Manci egyelőre tényleg ne küldje a ház terveit.) A közölt terminust a hazautazásra egyelőre semmi sem fenyegeti, de jó lesz utánakérdezni a vasúti bérletnek. Kár volna nagyon a pénzért, amely most annyira kell. Nagyon köszönöm az újságcikkeket, a Parmigianót, mely egy hitvány elrontott másolat az egyik bécsi kép után. Örültem a Zerkóék¹⁹⁹ galánsságának, annak, hogy Dudónak ilyen tisztességes emberekkel van dolga. Az egészségi állapotokról tovább nincs szó a levélben, remélem, hogy a negatívum nem jelent azért rosszat. – Mikula és Ernesto most már nagyon jól vannak. Béni jelenleg az én szobámban lakik nálunk, és mintázza mindkettőjüket.²⁰⁰ Sokat dolgozik különben is, esti aktra jár, fűr-farag, és nagyon jól érzi magát megint mint művész. Nelly egy hét előtt kelt levele szerint jelenleg túl van minden veszélyen.

Bitteschön, der Herr Doktor möchte zu essen kommen.²⁰¹

Also,²⁰² drága jó Otthoniak számtalan csókkal lezárom ezt a hosszú levelet és csak gondolatban folytatom a beszélgetést.

a Buns.

A Dudó legyen olyan jó, küldje el mint ajánlott nyomtatványt Mikula címére a Langenscheidt Italiensicher Sprachführerjét!

¹⁹⁷ Pogány Kálmán feleségéről és valószínűleg gyermekükéről van szó.

¹⁹⁸ Valószínűleg Baráth Géza tanárról, a Honvéd utcai polgári iskola vezetőjéről van szó, akit a Tanácsköztársaság bukása után elbocsátottak.

¹⁹⁹ Zerkowitz Imre jogász gyermekeiről van szó, akiknek Wilde Ferenc volt a háziatitójuk.

²⁰⁰ Mint 1921. március 7-én írta bátyjának: „Ernesto azonban – unberufen – soha olyan jól nem volt, mint mostanában. A húsvétra egy pár hétre Berlinbe megy, velem egyszerre utazik, úgyhogy Béni jön ide házőrzőnek. Bénivel nagyon megszerették egymást, a portré kitűnően sikerült, most pedig Niket kezdte mintázni B. és nagyon jól indul a fej. Béni is igen jól érzi magát, mindenről elfelejtkezve lázasan dolgozik az én szobámban. (»Magyar szoba«) Nellyék jól vannak, a rendszeren érkező levelek tele munkatervvel. Úgy látszik, most már tényleg nyugodtabb idők következnek a családra.” MNG Adattár, 20151/1979/32/11.

²⁰¹ Kérem, a Doktor Úr fáradjon asztalhoz.

²⁰² Tehát.